

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Початкова освіта

013 Початкова освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

студентки Труш Яни Валеріївни

Науковий керівник: Філоненко Олена Станіславівна,
канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової
освіти, психології та менеджменту.

Рецензенти: Дубровська Лариса Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової
освіти, психології та менеджменту;

Вакуленко Галина Михайлівна,
канд. філол. наук, доцент кафедри української мови,
методики її навчання та перекладу НДУ імені
Миколи Гоголя

Допущено до захисту на засіданні кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту, протокол № 5 від 22 листопада 2023 року

Завідувач кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту,
д.п.н., проф. _____ Лосєва Н.М.

Ніжин – 2023

Анотація

У кваліфікаційній роботі представлені результати наукового дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. В умовах реалізації концепції Нової української школи, інтеграційних процесів України до європейського освітнього простору стають ще більш високими вимоги до вчителя початкових класів, професійні завдання ускладнюються. Вчитель переходить до таких видів професійно-педагогічної діяльності, виконання яких уже не забезпечує існуюча система підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти. Усе це передбачає оновлення змісту і технологій сучасної освіти в Україні. У такому разі підготовка студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» у ЗВО набуває сьогодні нового змісту, а саме: майбутні вчителі початкових класів мають бути готові до проектування освітнього середовища розвитку молодших школярів. Констатувальний етап педагогічного експерименту показав, що лише 16,2 % майбутніх учителів початкових класів відповідають досконалому (високому) рівню щодо проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. У роботі визначено шляхи удосконалення підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі та розроблено Комплексну програму для удосконалення даного процесу.

Ключові слова: проектування, освітнє середовище, початкова школа, молодший школяр, майбутній учитель.

Annotation

The qualification work presents the results of a scientific research on the problem of preparing future primary school teachers for designing the educational environment for junior students. In the context of Ukraine's integration into the European educational space and the construction of the New Ukrainian School, the requirements for primary school teachers are becoming even higher, and their professional tasks are becoming more complex. Teachers are expected to engage in professional-pedagogical activities that are not adequately covered in the existing preparation of future teachers in higher education institutions. All of this requires an update of the content and technologies of modern education in the country. Therefore, the preparation of students majoring in 013 Elementary Education in universities now acquires a new content, namely: future primary school teachers should be ready for designing the educational environment for junior students. The diagnostic stage of the pedagogical experiment showed that only 16.2% of future primary school teachers meet the criteria of excellence (high level). The work identifies ways to prepare students for designing the educational environment in primary schools and develops a comprehensive program to improve this process.

Key words: designing, educational environment, junior student, primary school, preparation of students, future teacher.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	11
1.1. Сутність і структура освітнього середовища розвитку молодшого школяра.....	11
1.2. Особливості проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.....	21
1.3. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра	41
Висновки до першого розділу	48
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	50
2.1. Критерії та рівні підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра	50
2.2. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра	59
Висновки до другого розділу.....	71
РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	73
3.1. Шляхи активізації підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра	73
3.2. Обґрунтування змісту Комплексної програми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.....	82
Висновки до третього розділу	97
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ДОДАТКИ	109

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтеграція України до європейського освітнього простору висуває перед закладами вищої освіти нові вимоги щодо формування основ професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи, зокрема, в аспекті організації освіти з урахуванням ключових положень Концепції НУШ. Головним завданням такої інтеграції стало створення системи освіти нового покоління. Безумовно, вона буде випереджати загально цивілізаційний розвиток, а також навчати й виховувати нову генерацію дітей, здатних системно мислити, діяти з високим рівнем відповідальності. Тому майбутні вчителі початкової школи мають формувати інноваційний стиль професійної діяльності та вміти проектувати таке освітнє середовище, яке сприятиме вільному розвитку творчої особистості молодшого школяра.

Важливі завдання щодо перебудови системи освіти, до організації освітнього процесу відображені в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній стратегії розвитку освіти в Україні, Державній програмі «Вчитель», Концепції «Нової української школи».

Проблема проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі активно розробляється як українськими, так і зарубіжними науковцями, серед них Н.Гонтаровська, В.Ясвін, А.Хуторський, В.Лебедєва, В.Моляко, та ін. У роботах науковців І.Беха, О.Киричука, О.Савченко, П.Вербицької, Л.Сохань викладено організаційно-методичні засади освітнього середовища.

У Новій українській школі має змінюватися просторово-предметне оточення, програми, засоби навчання, тому що зростає частка групової, командної, проектної діяльності в освітньому процесі, а відповідно урізноманітнюються і варіанти проектування та організації освітнього середовища розвитку молодших школярів.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що більшість майбутніх фахівців початкової школи не зовсім усвідомлюють сутності освітнього середовища в освітньому процесі початкової школи та мають обмежене уявлення про методи його проектування. Відповідно до актуальності проблеми зроблений вибір теми дослідження: **«Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра».**

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в університеті.

Предмет дослідження: теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Мета дослідження: полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні і перевірці теоретико-методичних засад підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодших школярів.

Відповідно до поставленої мети, передбачається вирішити такі **завдання:**

- висвітлити сутність поняття «освітнє середовище розвитку» молодшого школяра;
- визначити особливості проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра;
- обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра;
- на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних підходів обґрунтувати компонентний склад та визначити рівні підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра;
- визначити стан підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра;

- представити шляхи активізації підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра;

- розробити та обґрунтувати зміст Комплексної програми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що необхідними й достатнім для побудови результативного процесу підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі є такі педагогічні умови: проблематизація навчання; побудова комунікативного проєктного простору та створення проєктувального середовища.

Ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі залежить від розробки та впровадження Комплексної програми підготовки.

З метою вирішення поставлених завдань на різних етапах наукового пошуку були використані наступні **методи дослідження**.

Теоретичні методи: аналіз наукових джерел для обґрунтування теоретико-методичних засад дослідження з проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі; синтез і узагальнення наукових положень з обраної проблеми для розробки й обґрунтування Комплексної програми підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Емпіричні методи: педагогічне анкетування, усне опитування, спостереження за процесом підготовки студентів до проєктування освітнього середовища в початковій школі; бесіди, аналіз діяльності суб'єктів освітнього процесу; локальний педагогічний експеримент (констатувальний етап) для виявлення сучасного стану підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра; метод

моделювання для розробки Комплексної програми підготовки студентів, майбутніх учителів початкової школи, до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Статистичні: кількісний аналіз експериментальних даних для отримання достовірних результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальну роботу здійснено на базі Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Експериментальною роботою було охоплено 27 студентів факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв по спеціальності 013 «Початкова освіта». До опитування та анкетування були задіяні студенти денної та заочної форми навчання.

Організація дослідження : дослідження здійснювалось упродовж 2022-2023 років і охоплювало три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому (аналітичному) етапі – визначався науковий апарат дослідження та теоретично обґрунтовувалися вихідні положення кваліфікаційної роботи, аналізувався стан розробленості проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в теоретичному й практичному аспектах, визначалася програма дослідно-експериментальної роботи.

На другому (експериментальному) етапі – здійснювався аналіз і теоретичне обґрунтування педагогічних умов та розробки Комплексної програми підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі, а також проводилася дослідно-експериментальна робота, відбувалося накопичення діагностично-аналітичних матеріалів, узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків.

На третьому (результативному) етапі – систематизувалися отримані дані, проводилася інтерпретація результатів експериментальної роботи, здійснювалося літературне оформлення виконаної роботи, визначалися перспективи подальших наукових досліджень проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження:

- уточнено сутність понять «освітнє середовище», «освітнє середовище розвитку молодшого школяра»;

- теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра;

- розроблено Комплексну програму підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Достовірність результатів дослідження забезпечена методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; опорою на досягнення сучасної психології, педагогіки, методики виховання, сукупністю використаних методів дослідження, організацією педагогічного експерименту й позитивними результатами дослідного навчання.

Практичне значення роботи визначається тим, що розроблена Комплексна програма підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра може застосовуватися в освітньому процесі закладів вищої освіти з метою удосконалення підготовки студентів спеціальності 013 Початкова освіта до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася під час дослідницької роботи, результати якої доповідались та обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; конференції молодих науковців (травень 2023 р. м. Ніжин, Україна); I Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток освіти в європейському просторі: національні виклики та транснаціональні перспективи» (2–3 листопада 2023 року м. Ніжин, Україна).

Публікації Основні результати дослідження відображено в 2 публікаціях автора:

1. Труш Я. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. *Вісник студентського наукового товариства [електронне видання]*: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / за заг. ред. О. В. Мельничука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. Вип. 28. С. 233–235.

2. Труш Я. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. *Розвиток освіти в європейському просторі: національні виклики та транснаціональні перспективи*. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ніжин, 2–3 листопада 2023 року / за заг. ред. О. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 308–309.

Структура дослідження. Магістерська робота містить вступ, три розділи, висновки до кожного з розділів, загальні висновки, список використаних джерел (83 найменування) та додатки. Загальний обсяг роботи 132 сторінки, з них основного тексту – 87 сторінок. Робота містить 5 таблиць та 6 рисунків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

1.1. Сутність і структура освітнього середовища розвитку молодшого школяра

Метою сучасного навчання в початковій школі є не озброєння молодших учнів знаннями, не накопичення їх, а формування вміння діяти зі знанням справи. Передовсім потрібно навчити учнів різним видам діяльності, створити умови для розумового розвитку молодших школярів, у ході чого зберігається психічне і фізичне здоров'я кожного учня, а також істотно підвищується якість навченості. Такі умови створюються в Новій українській школі й пов'язані вони з організацією освітнього середовища розвитку учнів початкових класів, що сприятиме творчому розвитку та мотивуватиме учнів до навчання. Нині змінилися не лише концептуальні засади Державного стандарту початкової школи, а й організація та оформлення освітнього середовища. Отож школа стає не тільки освітнім ресурсом, а й осередком розвитку та співпраці як всередині, так і стосовно зовнішнього світу. Дійсно, сучасне освітнє середовище створює індивідуалізоване та персоналізоване довкілля, де в кожної дитини є можливість відшукати себе [17, с. 161].

Нова українська школа працює на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти, враховуючи права дитини, її здібності, потреби та інтереси, тому цим критеріям повинно відповідати й освітнє середовище розвитку молодшого школяра.

Освітнє середовище – це місце, де зустрічаються та взаємодіють учні й учителі, гості школи і батьки, де відбуваються уроки, цікаві зустрічі, свята, діють відкриті лабораторії та майстерні [Там само].

У педагогічних дослідженнях останніх десятиліть обґрунтовуються такі терміни, як «освітнє середовище», «середовище навчання», «педагогічне середовище». Ці терміни почали широко вживати не тільки теоретики, а й

психологи-практики та педагоги. Їх почали використовувати і в нормативних документах вищої освіти. Проте неоднозначність термінів, їхня «розмитість» спричинила у педагогічній науці протиріччя та ускладнення в роботі. Тому мегакатегорія «середовище» за допомогою ознаки «освітній» утворила поняття «освітнє середовище», яке використовується на даний час науковцями в дослідженнях.

В освітньому середовищі, яке має ознаки середовища розвитку, учні початкової школи сьогодні успішно оволодівають способами навчальної діяльності, набувають досвіду взаємодії з іншими людьми. Бо відповідно до загальної мети освіти, визначеної в Законі України «Про освіту», місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психо- фізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, гідне життя в демократичному суспільстві [56, с. 13].

Не випадково останнім часом активізувалися дослідження науковців про певні аспекти освітнього середовища. Деякі з них стверджують, що освітнє середовище можна розглядати як сукупність мікросередовищ, у яких створено відповідні умови для організації певної навчальної взаємодії.

У роботах науковців І. Беха, О. Киричука, О. Савченко, П. Вербицької, Л. Сохань та інших викладено організаційно-методичні засади освітнього середовища. Наприклад, на думку О.Савченко, освітнє середовище початкової школи – це предметно-просторове, психодидактичне й гігієнічне середовище, «у межах якого має панувати особлива атмосфера емоційного добробуту всіх вихованців, незалежно від рівня їх навчальних досягнень» [70, с. 41–49].

Пошук можливостей для встановлення тотожності чи розбіжності понять «освітній простір» і «освітнє середовище» призвів до аналізу їх визначень через «реальність» і «дійсність». Наприклад, науковець С. Сергеев під поняттям «середовище» розуміє «конструйовану частину фізичної

реальності», а «дійсність», у якій відбувається діяльність людини, він сприймає як «посередника між реальністю і дійсністю» [74, с. 58–63].

У свою чергу дослідниця Т. Борисова визначення освітнього простору подає як «...функціонування певних відношень...і взаємодії особистості школяра з відкритим соціально-освітнім середовищем» [10]. Так, спираючись на розуміння педагогічної реальності й педагогічної дійсності, у поняттях «освітній простір» та «освітнє середовище» можна виокремити кілька розбіжностей по таблиці.

Таблиця 1.1

Зіставлення понять «освітнє середовище» і «освітній простір»

(за дослідженням А. Цимбалару)

Освітнє середовище	Освітній простір
Оточує людину, яка перебуває в ньому і відчуває на собі його вплив, не будучи його об'єктом.	Уміщує особистість як об'єкт, який взаємодіє з іншими об'єктами, у процесі чого вони змінюються і відбувається їх суб'єктивація.
Даність, яка для особистості, що навчається, задається ззовні	Є результатом конструктивної діяльності особистості.
Дійсність і об'єктивна реальність.	Виявляється в процесі суб'єктивного сприймання, осмислення і освоєння об'єктивної реальності – освітнього середовища.
Характеризується статичністю.	Характеризується динамічністю, оскільки формує і відображає елементи складної системи соціальних зв'язків суб'єкта через хронотоп.
Умови для імовірних подій, які можуть не відбуватися насправді, і реальні події, що вже відбулись.	Реальні та достовірні освітні події, які відбуваються тут і зараз або мають відбутися обов'язково.

Ці властивості освітнього середовища, зазначені в таблиці 1.1, ґрунтуються на позиції соціокультурної теорії науковця Л. Виготського [14], згідно з якою воно впливає на людину, яка не є його об'єктом, а лише

перебуває в ньому. Тоді як в освітньому просторі особистість є його об'єктом, який взаємодіє з іншими об'єктами, у процесі чого вони змінюються. Треба зауважити, що таке розуміння відрізняється протилежними поглядами, які не враховують необхідності освоєння дитиною різних видів діяльності.

Слід зазначити, що визначені розбіжності встановлювались із урахуванням результатів досліджень науковця І. Шендрика, який стверджує, що, на відміну від освітнього середовища, простір є результатом освоєння суб'єктом середовища. Якщо освітнє середовище сприяє «відображенню освіти в людині», то освітній простір – це події, в яких «в освіті відображається людина» [8].

Таким чином, поняття «освітній простір» і «освітнє середовище», незважаючи на взаємозумовленість, не тотожні. Вони не співвідносяться, як часткове і загальне. Спираючись на встановлені характеристики досліджуваного явища, під освітнім середовищем початкової школи ми розуміємо структуровану систему педагогічних об'єктів та умов їх освоєння особистістю в процесі її становлення. До того ж, об'єктами освітнього середовища вважаються предмети (наочність, пристрої, дидактичні матеріали тощо) та фігуранти (учні, учителі, батьки, працівники школи тощо). Тобто шкільне освітнє середовище розглядається як дійсність (здійснена реальність), яка наявна в житті дитини та яка за певних умов детермінує створення її освітнього простору.

Враховуючи дослідження з проблеми створення освітнього середовища школи (Л. Виготський, В. Ясвін та ін., кожного з учасників освітнього процесу стосовно всіх інших фігурантів (учителів, учнів, батьків тощо)) ми розглядаємо як об'єкти освітнього середовища, що набувають ознак суб'єктності лише під час взаємодії. Треба відмітити, що об'єктами освітнього середовища є:

- ✓ природа;
- ✓ приладдя;
- ✓ люди (фігуранти);

- ✓ аудіопристрої, відеопристрої;
- ✓ підручники, посібники, книги, словники;
- ✓ дидактичні матеріали.

Важливо усвідомити, стосовно певного учня об'єкти середовища, учитель, інші учні (фігуранти), оснащення школи (предмети) як носії освітньої інформації набувають ознак суб'єктності в процесі взаємодії (усвідомленої дії, що передбачає взаємовплив і взаємозміни) з ним завдяки використанню певних способів. З іншого боку – середовище загалом (учень, учитель, зміст освіти, освітні технології й методики тощо) постає суб'єктом освітнього процесу, який «не тільки активно мотивує, але і взаємодіє, а також і конкурує з учасниками освітнього процесу як рівноправний суб'єкт дидактичної моделі» [63].

Крім того, зміни в характеристиках молодших учнів передусім пов'язані з позицією в навчанні: набуття ознак суб'єктності й індивідуалізації навчання. Це положення ґрунтується на дослідженнях В. Давидова [20], Д. Ельконіна [25], які визначають суб'єктивну позицію школяра в процесі навчання як самостійність, що пронизує три площини – мислення і діяльність, комунікацію й кооперацію та самосвідомість. Саме самосвідомість є суто індивідуальною й відбувається без залучення інших осіб. Вона є здатністю школяра до самозмін і встановлення кордонів «Я – самості» [20]. Також відбувається здійснення кожним учнем вільного вибору на кожному рівні змістового зрізу (у соціокультурній педагогічній ситуації, освітніх подіях і навчальних взаємодіях) та визначає його індивідуально-ситуативна позиція в навчальній взаємодії з освітнім середовищем початкової школи.

Таким чином, поняття освітнього середовища розвитку можна розглядати з позицій суб'єкта та об'єкта навчальної діяльності, а саме:

1. Освітнє середовище (з позиції суб'єкта) – це система впливів та умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [10].

2. Освітнє середовище (з позицій об'єкта) – це сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Таке середовище складається із структурних компонентів: фізичне оточення, людський фактор і програма навчання [10].

Зарубіжні та вітчизняні науковці й практики трактують освітнє середовище як частину життєвого, соціального середовища людини, що виявляється в сукупності всіх освітніх факторів, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість школяра у процесах навчання, виховання та розвитку. До того ж освітнє середовище є певним виховним простором, у якому відбувається розвиток особистості молодшого школяра.

Таблиця 1.2

Визначення поняття «освітнє середовище»

Визначення поняття	Автор(и)
Певний устрій і організація оточення з метою впливу на процес навчання і виховання.	Б. Бім-Бад
Певна морально-психологічна обстановка, підкріплена комплексом заходів організаційного, методичного, психологічного характеру.	І. Ісаєв, В. Сластенін
Засіб розвитку особистості, а також діагностики, проєктування та продукування його результатів	Ю. Мануйлов
Педагогічно організований розвиток особистості	Г. Корнетов
Система освітніх умов, необхідних для практичної реалізації даної освітньої технології й місії певного освітнього закладу, де структурованими компонентами є просторово-предметні умови, система міжособистісної взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу і простір різних видів діяльностей, необхідних для соціалізації школярів,	В. Панов

Визначення поняття	Автор(и)
відповідно до вікових особливостей розвитку й індивідуальних інтересів.	
Динамічна мережа взаємопов'язаних педагогічних подій, яка створюється зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних, індивідуальних) і виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку людини.	Н. Селіванова
Система впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, які містяться у соціальному і просторово-предметному оточенні.	В. Ясвін
Цілісний, системно-синергетично організований простір взаємодії учасників освітнього процесу із соціокультурним і соціоприродним оточенням, яке дає змогу розкрити індивідуальність Людини.	Н. Груздева

Впевнено можна стверджувати, що проблематика освітнього середовища активно розробляється як українськими, так і зарубіжними науковцями, такими як: Н. Гонтаровська, В. Ясвін, А. Хуторський, В. Лебедева, В. Моляко, І. Баєва та ін. Взагалі проблему розвитку, навчання і виховання молодшого школяра вчені розглядають у контексті системи «дитина – освітнє середовище».

Наприклад, за визначенням П.Лернера, освітнє середовище – це «клімат для зростання підростаючої людини. Тому його культивування має стати смисловим центром інноваційних удосконалень освіти» [38]. Особливо це стосується початкової школи, де навчальна діяльність стає провідною, змінюючи ігрову. Причому вчитель не просто керує діяльністю молодшого школяра, але й управляє його розвитком. Учитель має організувати освітнє середовище учня таким чином, щоб постійно контролювати його поведінку.

Необхідно враховувати і той факт, що у дослідженнях психологів середовище визначається як умова, процес і результат творчого саморозвитку особистості. А з точки зору педагогіки, середовище – це умова життєдіяльності дитини, формування ставлення до базових цінностей, засвоєння соціального досвіду, розвиток життєво необхідних особистісних якостей, задоволення потреб суб'єкта.

Наприклад, поняття «освітнє середовище» представляється дослідницею О. Малахіною як одне з ключових для психолого-педагогічної науки. Вона відзначає, що слід враховувати основні потреби й можливості розвитку школярів. У першу чергу – це можливість задоволення таких потреб:

- фізіологічних;
- засвоєння групових норм та ідеалів;
- любові, шани, визнання, суспільного схвалення праці;
- збереження та підвищення самооцінки;
- в естетичному оформленні навколишнього оточення;
- в самостійному впорядкуванні індивідуальної картини світу;
- в оволодінні все більш високим рівнем майстерності;
- в самоактуалізації [46].

Отож, у науковій літературі поняття «освітнє середовище» розглядається, по-перше, у вимірах соціальної педагогіки як єдність дій освітнього закладу, сім'ї, позашкільних державних і громадських установ та інформаційно-культурного середовища. По-друге, як сукупність матеріальних вимог у відповідності з педагогічними, ергономічними, санітарно-гігієнічними вимогами до освітнього процесу. По-третє, як різноманітний, різнорівневий світ, що оточує людину, формує її уявлення про цей світ, ставлення до людей, довкілля, навколишньої дійсності.

Таким чином, освітнє середовище – це те середовище у школі, яке оточує дитину та з яким вона постійно взаємодіє. При цьому вчені зазначають, що освітнє середовище обов'язково має бути розвивальним.

Саме поняття «розвивальне середовище», або «середовище ровитку» було введено Дж. Равеном як простір розвитку компетентнісного підходу. Це дуже актуально у зв'язку із застосуванням компетентнісного підходу в Новій українській школі. Адже у такому середовищі, на думку Дж.Равена, люди мають можливість прагнути до цілей, що їх зацікавили, та у процесі їх досягнення розвивати свою компетентність. Розвинути – означає дати можливість проявитися чи зміцнитися, тобто використати всі можливості для вдосконалення когось чи чогось [4].

Отже, розвивальним, за цією логікою, є таке природне, предметне та соціальне середовище, яке не гальмує природних життєвих проявів дитини 6-10 років (вік молодшого школяра), а також сприяє їх реалізації, становленню, удосконаленню. А також має можливості впливати на інтелектуальний розвиток молодшого школяра і формування цілісної особистості. Із позицій психологічного контексту, на думку Л. Виговського, В. Давидова, Д. Ельконіна, С. Роціної, розвивальне освітнє середовище – це певним чином упорядковане освітнє середовище, у якому здійснюється розвивальне навчання. А щоб освітнє середовище виступало як розвивальне, воно повинно мати такі якості:

- *відкритість* – передбачення широкої участі всіх суб'єктів освіти в управлінні, демократизації форм навчання і виховання;
- *гнучкість* – здатність освітніх структур до швидкої перебудови у відповідності до потреб особистості, до змін оточуючого середовища;
- *безперервність* – взаємодія і наступність в діяльності;
- *інтегрованість* – забезпечення вирішення освітніх завдань шляхом посилення взаємодії структур, які входять до неї.

З детального аналізу наукової літератури, розвивальне освітнє середовище – це комплексне утворення, що має три структурні компоненти:

1. просторово-предметний компонент (приміщення для занять, наявність сучасних мультимедійних засобів);

2. соціальний компонент (характер взаємодії педагогів і дітей, суб'єкт-суб'єктний, врахування індивідуальних можливостей дітей, орієнтація на формування духовно-моральних цінностей у поведінці та діяльності);

3. психодидактичний компонент (зміст і методи навчання обумовлені метою й завданням освітнього процесу) [29].

Деякі вчені схильні характеризувати освітнє середовище розвитку в трьох групах, а саме:

Перша група – простір взаємодії суб'єктів освітнього процесу, який включає в себе врахування суб'єктами потреб один одного, створення доброзичливої атмосфери у ставленні один до одного, реалізація вчителями функцій помічника, консультанта.

Друга група – простір прояву базових характеристик розвивального освітнього середовища, що включає в себе відкритість, варіативність, технологічність, креативність, культурну спрямованість, стабільність освітнього середовища.

Третя група – простір використання суб'єктами освітнього процесу ресурсів розвивального освітнього середовища, який включає в себе матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, професіоналізм учителів, сформованість партнерських взаємовідносин дорослих і дітей [Там само].

Таким чином, розвивальне освітнє середовище – відносно нове поняття, що увійшло в тезаурус педагогіки та психології лише в останні десятиліття. Тому його зміст не можна вважати однозначно визначеним і сталим. Однак більшість дослідників використовують поняття розвивального освітнього середовища для цілісного опису специфічних особливостей конкретного освітнього закладу.

Важливо відмітити: розвивальне освітнє середовище передбачає спрямованість принципів, методів, форм організації освіти й навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей молодших школярів. Крім того, формування розвивального освітнього

середовища означає орієнтацію змісту, форм, методів, засобів, характеру взаємодії учасників освітнього процесу на особистість дитини, що, в свою чергу, сприяє розвитку її інтелектуального, творчого, духовного потенціалу, емоційно-вольових якостей, мислення, загальної культури, сприяє формуванню здатності особистості до самостійної й активної діяльності.

На основі базових властивостей розвивального освітнього середовища теоретично визначають систему критеріїв оцінки ефективності його функціонування:

1. Можливості освітнього середовища забезпечити гармонійний розвиток дітей молодшого шкільного віку;
2. Результативність творчої й дослідницької діяльності;
3. Створення умов для самореалізації особистості в творчій діяльності;
4. Здатність освітнього середовища задовольнити комплекс потреб дитини та сформуванню в неї систему соціальних і духовних цінностей [29].

Взагалі проєктувальне середовище у науковій літературі розглядається як інтеграція певних умов, які забезпечують розвиток людини через постійне виконання проєктів. При цьому наголошується на обов'язковості присутності людини в середовищі для взаємовпливу та взаємодії з оточенням.

Таким чином, «проєктне середовище» у нашому дослідженні ми будемо розуміти як комплекс зовнішніх і внутрішніх обставин, що сприяють процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі завдяки реалізації проєктів різного типу.

1.2. Особливості проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра

Результати аналізу проблеми створення освітнього середовища в початковій школі засвідчили, що його специфічною особливістю є наявність *двох предметів перетворення – шкільне освітнє середовище і діяльність учнів*

з його освоєння в процесі навчальної взаємодії. Відповідно, освітнє середовище в початковій школі, за результатами теоретичного дослідження, *проектують* за двома системами координат: перша – відносно учнів, друга – відносно закладу освіти [13].

Зупинимось більш детально на особливостях проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі. Проекція теоретичних положень створення освітнього середовища в початковій школі на практичну сферу з урахуванням зарубіжного та вітчизняного досвіду дали можливість побудувати його базову модель. Проектування освітнього середовища учнів початкової школи для забезпечення розвитку середовища й особистості учня передбачає гармонізацію багатьох складників цього процесу. Перш за все увагу зосереджено на характеристиці моделі як дидактичної. Так, у побудові сутністю постає така дидактична умова проектування освітнього середовища, як композиційна єдність дидактичних засад освоєння шкільного освітнього середовища. Відповідно, було визначено такі завдання: дидактичне забезпечення створення соціокультурних педагогічних ситуацій, освітніх подій та організації навчальної взаємодії.

Відомий педагог-новатор В. О. Сухомлинський, звертаючись до вчителів, відзначав важливість створення комфортного і творчо-освітнього середовища школи, яке б сприяло саморозвитку та вдосконаленню особистості школяра. У своїх працях він наголошував на важливості роботи педагогічного колективу в цьому напрямку. Якщо сьогодні проаналізувати досвід роботи Павлівської школи, то можна стверджувати, що знаний педагог на практиці реалізував модель школи як освітнього, соціально-культурного центру в сільській громаді [76].

Науковець І. Шендрик, виокремлюючи такі складові освітнього простору особистості, як освітнє середовище і способи його освоєння, визначає основним процесом його створення *проекткування*. Це зумовлено розумінням учня як «відкритої системи, яка знаходиться в постійній взаємодії з навколишнім світом» і є суб'єктом власного розвитку. Проектування

створює можливості для усвідомленого й цілеспрямованого «переносу суб'єктивної реальності в об'єктивну» [8].

Вибір проєктування ґрунтується на розумінні того, що освітній простір особистості як сукупність подій, спрямованих на освоєння ним середовища, піддається проєктуванню. Отже, як стверджує дослідниця І. Колеснікова, «саме педагогічне проєктування є джерелом інноваційних змін освітнього простору, засноване на науковому дослідженні, цілепокладанні, прогнозуванні, конструюванні, моделюванні певних об'єктів, розробленні технологій майбутньої діяльності» [31].

Так, дослідниця Я. С. Фруктова у своїй науковій праці «До питання проєктування сучасного освітнього середовища», розглядаючи проблему проєктування освітнього середовища у шкільній практиці, виділяє такі принципи цього процесу:

- науковість (відповідність змісту навчання сучасному стану розвитку науки, відкриття учнями таємниць наукових досліджень);
- диференціація навчання (передбачення можливості здобуття учнями різнорівневих знань, умінь і навичок, напрямів додаткової освіти, форм реалізації особистісного потенціалу);
- індивідуалізація навчання (врахування освітніх потреб учнів, їх здібностей, темпів розвитку, темпераменту тощо);
- інтегрованість (встановлення чітких внутрішньо-міжпредметних зв'язків);
- цілісність (взаємоузгодженість етапів і форм навчання, взаємодоповнюваність урочної, позаурочної та позакласної навчальної діяльності учнів);
- практична цінність змісту освіти (забезпечення опанування учнями знаннями, вміннями і навичками, необхідними для розв'язання як побутових проблем, так і свідомого вибору) [78].

Причому реалізація цих принципів має здійснюватись як під час відбору змісту освіти, так і під час вибору технологій з метою його реалізації. Так, у

процесі взаємодії з освітнім середовищем, учень набуває житєвих компетентностей, опановує способи виконання діяльності й отримує необхідний досвід.

Сприймаючи наукове положення, що формування особистості дитини відбувається в процесі гармонійної взаємодії двох систем – впливу світу на людину в різні періоди її розвитку та впливу людини на навколишній світ, доцільним є врахування становлення особистості дитини як результату взаємодії впливів освітнього середовища та дитини.

Таке розуміння процесу розвитку особистості дає змогу розкрити зміст і функціональне призначення основних принципів організації освітнього середовища навчального закладу I ступеня (початкової школи). А системоутворювальним принципом проектування розвивального освітнього середовища визначено **принцип динамічної відповідності педагогічного процесу освіти особистості психологічному процесу її розвитку.**

Сама ж реалізація даного принципу буде забезпечена завдяки дотриманню таких умов:

- визнання провідної ролі соціокультурного контексту розвитку дитини;
- надання пріоритетного значення сензитивним періодам у становленні особистості;
- вибудова педагогічного процесу відповідно до провідної діяльності на різних вікових етапах шкільного навчання;
- широке застосування в педагогічній практиці вчення Л. С. Виготського про «зону найближчого розвитку».

Безперечно, основу системи принципів організації розвивального освітнього середовища становить теорія можливостей Дж. Гібсона в інтерпретації В. А. Ясвіна (в посібнику «Освітнє середовище: від моделювання до проектування»). При цьому можливість охоплює два взаємопов'язаних аспекти:

1. Стимули, що надходять із навколишнього середовища;

2. Діяльність самої особистості, спричинена цими стимулами.

Таким чином, організовуючи освітній процес у початковій школі, вчитель має зробити певні педагогічно доцільні кроки:

1. Забезпечити відповідний комплекс «розвивальних стимулів» – *просторово-предметний компонент* освітнього середовища;
2. Організувати «розвивальну діяльність» суб'єктів освітнього процесу – *технологічний компонент*;
3. *Соціальний компонент* – організувати «розвивальну міжособистісну взаємодію» суб'єктів, що опосередковує вплив на особистість відповідних стимулів та охоплює її відповідною діяльністю в контексті освітнього процесу [66].

Враховуючи основний методологічний принцип, також необхідно обов'язково вирішити наступні організаційні питання:

- задіяти всі аспекти особистісного розвитку (перцептивний, когнітивний і практичний);
- актуалізувати дію відповідних механізмів особистісного розвитку (пізнавальних процесів, фантазії, рефлексії, емпатії, проєктування тощо);
- побудувати освітній процес відповідно до вікових, етнічних та інших специфічних особливостей особистості.

Тепер з огляду на цільові установки ми можемо сформулювати ***принципи проєктування та організації освітнього середовища молодшого школяра:***

1. Принцип організації комплексного і гетерогенного освітнього середовища;
2. Принцип організації персонально адекватного освітнього середовища.

Незаперечним є одне: реалізація принципу цілісності в проєктуванні освітнього середовища розвитку молодшого школяра передбачає його проєктування та функціонування як цілісної системи, структурні складові якої співвідносяться зі сферами розвитку особистості. Адже особистість, як

складна, відкрита й багатовимірною система, здатна до саморегулювання і розвивається за основними напрямками розвитку, які взаємопов'язані між собою. Цей принцип є відправною точкою для проектування інноваційного освітнього середовища розвитку молодшого школяра [5].

Опираючись на принцип співпраці, можна визначити відносини суб'єктів у діяльній співтворчості в межах освітнього середовища. У ньому формується різноманітність способів індивідуального життя дитини в співтоваристві з дорослими – педагогами, вихователями, батьками та дітьми-однолітками, старшими й молодшими учнями. Як відомо, педагогічна стратегія співпраці базується на особистісно орієнтованому вихованні, яке передбачає ставлення до особистості як найвищої цінності. Основною ознакою принципу співпраці є змістовне наповнення міжособистісних контактів у системі «вчитель – учень», «учень – учень», «учень – довілля» [Там само].

Безумовно, педагогічна співпраця, спираючись у вихованні на внутрішній світ дитини, має позитивний вплив на вільний розвиток особистості, завдяки чому діти мають можливість вільно обирати навчальні завдання і способи поведінки, визначають свою участь у різних видах діяльності на основі самооцінки, самопізнання та самовдосконалення.

Також необхідно враховувати, що функціонування інноваційного освітнього середовища базується на утвердженні комплексу загальнолюдських цінностей, в контексті яких можливий гармонійний розвиток особистості. Спираючись на ціннісні пріоритети (цінність людини, здоров'я, праці, знань, Батьківщини, культури), освітнє середовище забезпечує створення сприятливих умов для розвитку творчих сил дитини та реалізації її власного «Я».

Таким чином, освітнє середовище має зазнати інноваційних змін, щоб якнайкраще допомогти дитині розкрити й розвинути індивідуальні особливості та сформувати ключові компетентності. Однак слід зауважити, що реалізувати це неможливо без підвищення рівня педагогічної культури вчителів і вихователів, невід'ємними особливостями якої є людяність, інтелігентність, толерантність і здатність до конструктивної взаємодії.

Отже, визначені в працях учених критерії, допоможуть майбутнім учителям спроектувати в початковій школі сучасне освітнє середовище розвитку для молодших школярів.

Беручи до уваги положення Державного стандарту початкової освіти [21], освітнє середовище для молодших школярів потрібно формувати на засадах особистісно зорієнтованого та компетентісного підходів.

Отож, педагогічне проєктування – це ефективний механізм «побудови» освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Воно полягає в цілеспрямованому перетворенні існуючого в школі освітнього середовища за двома системами координат: відносно адресатів (у нашому дослідженні це молодші школярі) і відносно закладу освіти. Це дасть можливість змінити функції основних учасників освітнього процесу – вчителя й учня – від виконавчих до конструктивних, творчих. Тому, окрім обсягу, інтенсивності, насиченості, потужності та щільності, освітнє середовище розвитку в початковій школі може характеризуватись за параметром проєктувальності [Там само].

Проєктуючи освітнє середовище розвитку в початкових класах, не тільки важливо, а й необхідно обов'язково брати до уваги теоретичні міркування про розвиток дитини, що описані в працях багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних авторів (Ерік Еріксон, Лев Виготський, Жан Піаже та ін.).

Також на допомогу вчителям НУШ, враховуючи актуальність проблеми, науковці Н. Гонтаровська [18], О. Боровець [11], А. Кондаревська, О. Федій та інші розробили та науково обґрунтували різні моделі створення освітнього середовища розвитку.

На даний час існує декілька моделей створення освітнього середовища розвитку. Ми погоджуємося з думкою колективу науковців: В. А. Ясвіним, В. А. Орловим, В. П. Лебедевою, які пропонують свою психодидактичну модель створення освітнього середовища. Автори моделі підкреслюють значимість учня як суб'єкта пізнання при зануренні в освітнє середовище. Шкільний

освітній заклад спеціально моделює таке освітнє середовище у відповідності з пізнавальними інтересами молодших учнів, при цьому враховуючи можливості педколективу закладу, традиції та особливості соціокультурного середовища.

Як показує сьогодні, у сучасному суспільстві ще немає єдиного розуміння, яким має бути освітнє середовище розвитку та як його проектувати. Проте значна кількість науковців переконані, що в освітньому середовищі існує комплекс можливостей для розвитку компонентного складу освітнього середовища, його неоднорідність. Тому виділяють такі компоненти освітнього середовища:

1. Просторово-наочний;
2. Інформаційний;
3. Психолого-педагогічний [10].

Особливо важливо знати, що всі процеси створення освітнього середовища для розвитку молодших школярів мають відбуватися на основі системних *моніторингових досліджень*, які забезпечуватимуть науково обґрунтований вибір об'єктів навчальної взаємодії та запобігатимуть невиправданим (псевдонауковим) експериментам в освітніх закладах.

Об'єктивне визначення ефективності цілеспрямованого створення освітнього середовища в школі I ступеня відкриває можливості для розширення діапазону аналізу діяльності школи взагалі та виявлення проблем щодо повноцінної реалізації особистісного підходу через встановлення того, наскільки ці можливості використані кожною дитиною. А саме: наскільки освітнє середовище розвитку освоєне кожным молодшим школярем і чи здатне воно змінюватись відповідно до потреб кожного школяра. Значну роль у цьому відіграє визначення напрямів організації навчальної взаємодії учнів з об'єктами освітнього середовища. З цією метою варто виконати такі процедури:

- зіставлення результатів опитування дітей, вчителів, батьків про відповідність освітнього середовища індивідуальним особливостям і потребам дітей;

- виявлення та порівняння результатів створення освітнього простору учнів у класах на паралелі, а також учнів кількох класів, у яких працюють певні вчителі (наприклад, предметники, які викладають і в школі I ступеня, і в основній або старшій ланці);
- порівняння результатів цілеспрямованого створення освітнього простору кожного учня, проведені з певним інтервалом часу (в динаміці);
- аналіз об'єктів навчальної взаємодії (матеріально-технічного оснащення школи, просторово-предметного компонента шкільного освітнього середовища) не тільки за наявністю певного обладнання, ресурсів, а й ефективності їх задіяності в освітньому процесі [13].

Такий аналіз освітнього середовища розвитку в школі дасть можливість побачити не «загальну картину» умов для реалізації освітньої діяльності у закладі, а крізь призму освітнього середовища побачити кожного окремого учня. При цьому наукова ємкість організації освітнього процесу буде забезпечуватись вибором саме затребуваних інновацій і механізмів, їх ефективного впровадження.

До того ж, врахування індивідуальних особливостей учнів для організації навчальної взаємодії з носіями навчальної інформації сприятиме розширенню їхньої участі у формуванні державного замовлення. За цих умов учні матимуть можливість свідомо обирати не тільки певний тип освітнього закладу, а й об'єкти та способи навчальної взаємодії зі шкільним освітнім середовищем для забезпечення ефективності навчальної діяльності (за віковими періодами розвитку, індивідуальними особливостями тощо). Велике значення це має особливо для сільських шкіл, де вибір типу освітнього закладу обмежений. За таких умов забезпечення рівного доступу до якісної освіти вже є проблемою.

У зв'язку з урахуванням в освітньому процесі особистісних характеристик учнів, потребують також змін традиційні фронтальні форми організації навчальної взаємодії. Так, децентралізація роботи вчителя з класом, використання різних форм активізації пізнавальної самостійності

учнів перетворюють звичайний урок у заняття, на якому діти працюють у групах або індивідуально, з урахуванням власних уподобань. Організація навчальної взаємодії учнів кожної групи з об'єктами шкільного освітнього середовища (що є джерелом навчальної інформації) дає змогу розглядати предмет вивчення з різних точок зору [54].

В умовах реформування освіти МОН України було запроваджено низку законів і постанов, у яких порушено питання організації освітнього середовища в початкових класах Нової української школи [50]. Основними документами, які регулюють процес організації освітнього середовища Нової української школи, є такі:

- Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи (затверджено наказом МОН від 23.03.2018 № 283).
- Приблизний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів початкової школи (затверджено наказом МОН від 13.02.2018 № 137).
- Методичні рекомендації щодо використання коштів освітньої субвенції для придбання засобів навчання та навчального обладнання за напрямками, визначеними розпорядженням КМУ від 18.12.2017 № 929 (затверджено наказом МОН від 19.01.2018 № 58).
- Приблизний перелік корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти (затверджено наказом МОН від 22.03.2018 № 271).

Важлива роль у проектуванні психологічно безпечного освітнього середовища розвитку відводиться вчителю. Адже з першого погляду на середовище в класі можна зробити висновок, кому воно належить – учителям та їхньому баченню освіти чи дітям, їхнім батькам, їхньому погляду на процес навчання. Без перебільшення можна стверджувати, що середовище у класі, де немає дитячих і сімейних робіт, творів місцевої громади, не належить дітям. Його формує лише вчитель для того, щоб викладати навчальну програму, без урахування інтересів і потреб молодших школярів, їхніх попередніх знань і

досвіду. Тільки вчитель контролює, де і якими навчальними матеріалами користуватимуться учні, перетворює клас на місце для творчості, досліджень, розвитку позитивної самооцінки дітей [Там само].

Без сумніву, всі учні гідні навчатися в такому освітньому середовищі, де забезпечені їхні потреби: базові потреби, потреби у навчанні, створенні додаткових умов (для дітей із особливими освітніми потребами). Тоді у такому освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності та видами діяльності, які запропонували самі діти. Школярі початкових класів мають можливість робити власний вибір, розвивати нові й удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, зміцнювати своє позитивне ставлення до інших.

Без перебільшення дуже важлива участь дітей в організації освітнього середовища. Безпосередня участь дітей в організації освітнього середовища класу допомагає сформувати у них почуття відповідальності, розуміння, що класна кімната належить саме їм. Іншими словами, молодші учні беруть участь в організації своєї навчальної домівки. Вчителю повсякчас треба заохочувати дітей брати участь в ухваленні рішень щодо того, де розмістити навчальні матеріали, як оформити клас, у визначенні відповідальних за ту чи ту роботу [83].

Діти можуть допомагати розвішувати іаблички з назвами освітніх осередків або навчальних матеріалів, складати розклад робіт, робити календарі днів народжень однокласників тощо.

З метою індивідуалізації освітнього процесу можна організувати простір класної кімнати у вигляді навчальних осередків, які відображають освітні потреби й інтереси дітей певного класу. Адже організація таких навчальних осередків здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності учнів, формування самостійності, організації роботи дітей у малих групах або індивідуально. До того ж, у створених навчальних осередках можна проводити різні види освітньої діяльності, тому вони мають містити різні навчальні матеріали [56].

Звісно, більшість дітей, які прийшли до перших класів Нової української школи, відвідували дошкільні навчальні заклади (дитсадки) з відповідно організованим простором і звикли до роботи в осередках діяльності, наприклад, осередку гри з кубиками, мистецькому осередку, осередку гри з піском і водою тощо. Особливістю організації навчальних осередків у 1-му класі початкової школи, порівняно із дитячим садочком, буде не обов'язковість їхнього фізичного розмежування, а позначення навчальних матеріалів, які, як і в дитячому садку, мають бути певним чином розміщені, відмічені і, найголовніше, доступні для дітей. Для 1-го класу важливими осередками є:

- осередок читання і письма,
- осередок природознавства,
- математичний осередок,
- мистецький осередок [56].

Як відомо з практики роботи початкових шкіл, окрім класичних варіантів організації освітнього середовища в класі, використовують новітні, наприклад, мобільні робочі місця, які легко трансформувати для групової роботи. Усе це має здійснюватись за допомогою організованих *8-ми навчальних центрів*:

1. Навчально-пізнавальної діяльності (за партами чи столами);
2. Змінних тематичних матеріалів (дошки, фліпчарти, стенди для діаграм із ключовими ідеями);
3. Гри (настільні ігри, інвентар для рухливих ігор);
4. Художньо-творчої діяльності (полички для зберігання приладдя та стенд для змінної виставки дитячих робіт);
5. Живої природи для проведення дослідів (камінці, мушлі, інші природні матеріали, магніти, збільшувальне скло, терези, довідкова література, кімнатні рослини, акваріум тощо);
6. Відпочинку (з килимом для сидіння та гри, подушками з м'яким покриттям, стільцями, кріслами-пуфами);
7. Класної бібліотеки;

8. Учителя (стіл, стілець, комп'ютер, полиці, ящики, шафи для зберігання дидактичного матеріалу тощо) [17].

При потребі доречно в класній кімнаті організувати місце для усамітнення та відпочинку окремої дитини, враховуючи її психічний стан.

Дуже важливо вчителю початкових класів, починаючи навчальний рік, розпочати знайомство дітей із навчальними осередками, показати їм, як використовуються різні матеріали, а також спільно виробити правила роботи в центрах. До того ж, знайомство має відбуватися поступово, інші нові навчальні центри мають з'являтися за потребою в їх використанні на певному етапі навчання. З метою ознайомлення потрібно зібрати дітей біля навчального осередку і показати, як використовуються різні матеріали. Проводячи вступну частину, варто записати дитячі коментарі щодо використання матеріалів на фліп-чарті, прикріпленому біля назви осередку. А коли молодші учні вже будуть добре орієнтуватися в розміщенні відповідних навчальних матеріалів, учитель може додавати поступово нові матеріали до наявних навчальних осередків.

Проектуючи освітнє середовище розвитку молодших школярів, обов'язково треба враховувати, що навчальні матеріали у класі мають відображати багатоманіття сімей, діти з яких навчаються в ньому, і певною мірою розмаїття, що існує в світі. Наприклад, можна розмістити зображення людей із різними можливостями, які займаються активними справами; осіб похилого віку під час цікавих занять, чоловіків і жінок нетрадиційних професій (наприклад, жінка-пожежниця, чоловік-вихователь дитячого садка та ін.), позитивні зображення людей з інвалідністю, людей різного походження. Словом, матеріали, які допоможуть дітям сприйняти багатоманітність, можуть бути різними – фотографії, книги, мистецькі роботи, оголошення, постери [54].

У класній кімнаті слід виділити стаціонарні осередки, які становлять його основу – «каркас». Часто це робоче місце вчителя, основна класна дошка,

ємності для зберігання навчальних матеріалів – як обмеженого доступу, так і відкриті для школярів.

Практичною деталлю сучасного дизайну класної кімнати є використання технології «Стіни, які говорять» [79], що дає дитині можливість бути повновладним господарем свого персонального простору. Ця технологія полягає в тому, що учень, отримуючи потрібну інформацію, має право планувати діяльність і використовувати інформаційний ресурс. «Стіни» можуть і зберігати інформацію, яка відтворює процес набуття знань.

Учитель також може використовувати стіни для ілюстрування концептуальних понять та цінностей. Можна тут розміщувати результати групових робіт школярів, наприклад, після презентації проєктів. Під дошкою доречно розмістити «Стіну слів». Вона потрібна для того, щоб нові слова, значення і правопису, яких діти ще не знають, були перед очима. Така «Стіна слів» допоможе молодшим школярам краще запам'ятати нові слова з певної теми.

Таким чином, вільний простір на стінах класу можливо використовувати для:

- демонстрації дитячих робіт;
- інформування про важливі моменти в житті класу;
- відображення процесу виконання проєктів;
- спілкування з батьками та іншими представниками шкільної громади.

Проте учителю початкових класів не слід зловживати сезонним чи святковим оформленням, треба не забувати, що жодне свято не триває довго. Бо організація освітнього середовища – не те саме, що його декорування або прикрашання. Отож, важливо слідкувати, щоб плакати, таблиці, виставки зайняли не більше ніж половину площі стін [54].

Зрозуміло, інтер'єр та облаштування класів формуються насамперед для розвитку молодших школярів. Тому майбутньому вчителю початкових класів необхідно усвідомити, що добре облаштоване освітнє середовище створює можливості для різноманітних форм навчальної діяльності, забезпечує сприятливу емоційну атмосферу, мотивує та налаштовує учнів на продуктивну

діяльність. Однак не треба обмежувати навчання тільки стінами класної кімнати, бо все більшої популярності останнім часом набувають уроки серед природи – організація освітнього процесу поза межами стін школи [17].

Зауважимо, що сучасне освітнє середовище закладу освіти не є ізольованим від зовнішніх та внутрішніх факторів і може містити загрози, небезпеки, ризику у ньому. А щоб протидіяти таким загрозам, необхідно, щоб освітнє середовище закладу освіти було захищеним і безпечним.

Безпечне освітнє середовище охоплює психологічний, екологічний та інформаційний аспекти цього поняття. До кола проблем, що впливають на фізичне і психічне здоров'я особистості, можна віднести:

- конфлікти у стосунках «учитель – учень, учень – учень, учень – батьки»;
- проблему адаптації в освітньому середовищі;
- атмосферу конкуренції між однолітками;
- надмірну вимогливість педагогів тощо.

Взагалі безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, у якому:

- наявні безпечні умови навчання та праці молодших учнів;
- комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю школярів, педагогів і батьків;
- відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано права і норми фізичної, психологічної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Приставаючи до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, вчитель початкових класів має врахувати обставини, що впливають на безпечне освітнє середовище. А саме:

1. Якість міжособистісних стосунків:
 - *позитивні чинники* (довіра, доброзичливість, толерантність, схвалення);
 - *негативні чинники* (агресивність, конфліктність, маніпулятивність, ворожість);

2. Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. Це стає можливим завдяки спільній цілеспрямованій діяльності вчителів, школярів і батьків.

3. Комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

4. Задоволеність освітнім середовищем – забезпечення базових потреб учня у:

- допомозі та підтримці;
- збереженні та підвищенні її самооцінки;
- пізнанні та діяльності;
- розвитку здібностей і можливостей [Там само].

Якщо вчителі розширюють сферу питань, до вирішення яких залучають учнів, вони тим самим поліпшують якість навчання. Відомий американський психолог Альфі Кон провів дослідження, результати яких підтверджують цю тезу. Ось кілька прикладів із його дослідження :

❖ Коли першокласникам дали можливість вибрати певні аспекти їхнього навчання, наприклад завдання, вони виконували їх більшу кількість за короткий час.

❖ Коли першокласникам дозволили вибрати матеріали для творчої роботи (колаж), їхні вироби стали більш винахідливими, порівняно з роботами дітей, які використовували ті самі матеріали, але при цьому їх не обирали.

❖ Коли першокласники рік навчалися без підручників і стандартних оцінок, а основну увагу приділяли інтелектуальній самостійності, яку діти мали можливість проявити, працюючи в малих групах над розв'язанням певних проблемних завдань, вільно пересуваючись класом для пошуку необхідних навчальних матеріалів, в учнів розвивалися складніші навички формування причинно-наслідкових зв'язків [56, с. 42].

Отже, вчителі початкових класів мають усвідомлювати всю відповідальність за своїх учнів, за проєктоване освітнє середовище, що передбачає такі обов'язки:

- організувати стимулююче навчальне середовище;
- постійно оновлювати свої знання про дитячий розвиток.
- організувати (за потреби) інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;

- поважати кожну дитину;
- вірити в успішність кожної дитини;
- бути чесними й визнавати власні помилки;
- вміти слухати і дотримуватися конфіденційності;
- бути послідовними й справедливими;
- цінувати особисті зусилля дітей;
- мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі дитини з особливими освітніми потребами, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [56].

Зупинимось на особливостях організації освітнього середовища *для дітей з особливими освітніми потребами*. Якщо у класі є дитина з особливими освітніми потребами, учитель має пам'ятати про такі важливі аспекти організації успішної інклюзії:

1. Додаткова допомога асистента вчителя.
2. Особливості організації фізичного середовища, яке має відповідати принципам універсального дизайну [56].

Необхідно обов'язково враховувати, що у деяких випадках навіть ретельно сплановане освітнє середовище не відповідає усім потребам дітей зазначеної категорії. У такому разі необхідно здійснити певні адаптації, а саме:

- розширити прохід між меблями для вільного пересування дитини в інвалідному візку;
- забезпечити матеріалами, надрукованими шрифтом Брайля для незрячої дитини;
- зобразити основні знаки жестової мови та увести їх у навчальну програму для дітей, які нечують та ін.

Як відомо, діти з особливими освітніми потребами користуються тими самими меблями і навчальними матеріалами, що й інші молодші учні, іноді вони можуть потребувати більш спеціалізованого обладнання. Тому для вчителя важливо знати про додаткові потреби таких дітей, щоб здійснити необхідні зміни в освітньому середовищі ще до того, як дитина прийде в клас. Джерелом інформації в цьому є батьки дитини з особливими потребами та інші фахівці.

Плануючи можливі зміни, вчитель має спиратись на сильні сторони й потреби таких дітей. Наприклад, дитина з проблемами зору потребує середовища, яке є фізично передбачуваним і безпечним: речі постійно розташовані на своїх місцях, двері не залишаються відкритими. Постійність в організації середовища також важлива і для дитини з емоційними розладами. У такому випадку доцільно організувати місце для проведення ранкових зустрічей якнайближче до місця, де любить «гніздитися» така дитина. Для гіперактивних дітей відкриті, довгі коридори чи інші місця з великою площею є певним «запрошенням» до бігу, тому важливо уникати цього [56, 57].

Для задоволення природної потреби дитини в русі, зміні обстановки, варто використовувати модульні меблі, килимки, пуфи, м'ячі, крісла тощо. Адже сучасні меблі дають можливість учням зайняти зручну позицію для читання, причому вчитель має слідкувати за дотриманням норм правильного читання.

Щоденно вчителі початкових класів повинні не забувати, що те, як вони навчають, є таким самим важливим, як і те, чого вони навчають.

Відома педагогиня Марія Монтесорі у своїх працях порушувала питання руху в класі, переконуючи вчителів, що розумовий розвиток безпосередньо пов'язаний із руховою активністю дитини. Досвід італійки вчить, як пристосувати до руху простір класу, щоб заохочувати свободу й незалежність дітей. Педагогиня переконувала вчителів, що дітям різного віку потрібні місця, де вони зможуть навчатися, торкаючись, маніпулюючи, моделюючи речі власноруч. Це навчання має викликати почуття, давати можливість відчутти звук, запах, смак, дотик [5].

Наприклад, виставлені в коридорі коробки з клаптиками тканини, камінцями задовольняють потребу учнів у дослідженні. А шкільні коридори можна наповнити матеріалами для моделювання, боксами з каштанами, іграми, дошками для малювання. До того ж, як свідчить практика, такі куточки в школі приваблюють не лише учнів початкових класів, до них приєднуються і старші учні. Так формуються різновікові групи за інтересами. Саме таке освітнє середовище, збагачене чуттєвими спогадами, допоможе учням початкових класів зрозуміти й зберегти те, що вони пізнають. Мобільні площі дадуть можливість дітям збиратися разом для співпраці, спільної творчості, навчать продуктивної взаємодії.

На даний час ще подекуди в початкових школах приміщення класних кімнат мають невелику площу, тому варто використовувати вільні площі коридорів, рекреацій – винести до них, наприклад, виставку дитячих робіт, ігрові матеріали, бібліотечку.

Сьогодні проблема забезпечення критичного використання молодшими школярами різноманітної інформації про навколишній світ, як важливої якості особистості в сучасному інформаційному суспільстві, набуває особливого значення в умовах НУШ. Мова йде про використання ІКТ в освітньому середовищі Нової української школи. У Концепції НУШ зазначено: «Педагогіка партнерства і компетентісний підхід потребують нового освітнього середовища. Таке середовище допомагають створити, зокрема, новітні інформаційно-комунікаційні технології» [66, 53].

Учителі-практики стверджують, що сучасні технології та комунікації дають змогу змінити характер організації освітнього процесу, занурити молодшого школяра в інформаційно-навчальне середовище, підвищити якість навчання, мотивувати процеси сприйняття інформації й отримання учнями знань для набуття ключових і предметних компетентностей.

Проте у процесі використання ІКТ з метою розвитку в молодших школярів ключових компетентностей значно зростають вимоги до професійної діяльності вчителя. Однак, крім базових знань, потрібних для здійснення педагогічної діяльності в умовах НУШ, учителю початкових класів потрібно оволодіти основами роботи із сучасними цифровими пристроями, уміти застосовувати ІКТ та можливості мережі Інтернет для реалізації мети Нової української школи [53].

В аспекті особливостей проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра доречними будуть поради щодо організації робочого місця учня.

Робоче місце учня. Стілець обов'язково має бути зі спинкою. Комп'ютер потрібно розмістити не менше як за 50–70 см від дитини (що далі, то краще), щоб її погляд був спрямований перпендикулярно до центра екрана. Сидіти потрібно прямо або злегка нахилившись уперед. Між корпусом тіла і краєм столу зберігається вільний простір не менше ніж 5 см.

Стіл, на якому стоїть комп'ютер, потрібно розмістити в добре освітленому місці, але так, щоб на екрані не було відблисків. Адже від дотримання наведених рекомендацій залежить здоров'я дитини.

Дуже важливою є й інформаційна безпека освітнього середовищ, бо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті здійснює масовий, глобальний вплив на особистість [3].

Враховуючи воєнний стан в Україні, Український Уряд схвалив план заходів із реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі на 2023 рік. Про це повідомили на сайті МОН. Під час військових дій та ще тривалий час після їх

закінчення заклади освіти в Україні працюватимуть у нових для себе вимогах до безпечного освітнього середовища. В умовах воєнного стану в Україні створення безпечного освітнього середовища є одним із першочергових завдань, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання та забезпечення прав дітей на освіту. Цей план визначає комплекс заходів, що сприятимуть формуванню безпечних, комфортних та здорових умов для здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти, оволодінню учнями компетентностями, необхідними для безпечного та здорового способу життя, а також передбачають підготовку психологів і педагогічних працівників із питань психологічної підтримки та здатності діяти в умовах надзвичайних ситуацій [48].

Таким чином, лише ознайомившись із особливостями, вимогами щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, вчитель може розпочинати проєктування освітнього середовища розвитку в своєму класі.

1.3. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра

Безперечно, ефективність підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі залежить від педагогічних умов. Однією з умов у підготовці студентів, майбутніх учителів початкових класів з високим рівнем професійної компетенції, є програмно-методичне забезпечення освітнього процесу у закладах вищої освіти. У зв'язку з тим, що навчальні програми та навчально-методичні посібники для закладів вищої освіти змінюються, особливо в умовах реформування освіти, то відповідно до мети нашого дослідження, ми вважаємо: необхідно зробити доповнення до змісту навчання студентів детальною інформацією про проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра та розробити відповідне науково-методичне забезпечення (лекційні, практичні заняття), а також

систему супроводжуючих матеріалів для впровадження в практику навчання майбутніх учителів початкових класів.

Визначення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. потребує чіткого розуміння поняття «педагогічні умови». Ми звернулися до думок різних дослідників, які пояснювали даний термін. Наведемо деякі з них.

На думку дослідника В. Андрєєва, педагогічні умови – це результат «цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення... цілей» [2].

Схожої думки дотримується науковець В. Паламарчук: «педагогічні умови – це система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися або суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [59, с. 2].

Дослідниця В. Манько трактує дане поняття як «взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування системи, які забезпечують високу результативність освітнього процесу і відповідають психолого – педагогічним критеріям оптимальності» [45, с. 67].

Деякі науковці називають педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети.

Ми погоджуємося з думкою О. Дурманенко. Науковець педагогічними умовами називає «особливості організації освітнього процесу у ЗВО, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості студента, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення» [24].

Спираючись на вище наведені визначення, *під педагогічними умовами ми розумітимемо внутрішні та зовнішні спеціально створені або природні обставини, які необхідні й достатні для побудови результативного процесу*

підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі.

Ми вважаємо, що відповідно нашої проблеми дослідження такими педагогічними умовами є:

1. Проблематизація навчання.
2. Побудова комунікативного проєктного простору.
3. Створення проєктувального середовища.

Схарактеризуємо кожен з виділених педагогічних умов.

Перша умова – *проблематизація навчання* – пов'язана з докорінними перетвореннями, змінами у підготовці майбутніх вчителів початкових класів. Ця підготовка сьогодні не може спиратися на пріоритет репродуктивного засвоєння знань, оскільки нестабільність сучасного життя вимагає від учителів умінь розв'язувати проблеми, швидко реагувати на зміни та знаходити правильне рішення. Пошук знань завдяки розв'язуванню проблемних ситуацій, виключає механічне запам'ятовування та стихійне тренування. Усвідомлення суперечності між відомим і невідомим стимулює мислення студента, активізує пізнавальні потреби. Потрапляючи в проблемне поле, майбутній учитель початкових класів опиняється в інтелектуально складній ситуації, яка вимагає нового рівня узагальнень, пошуку нових значень, зв'язків та альтернативних інтерпретацій, творчого підходу, застосування дослідницьких умінь.

Перебуваючи в проблемному полі, майбутній учитель навчається визначати проблеми, визначати базу для дослідження, розглядати об'єкт у новій системі відносин, створювати колізії між цілями та можливостями їх реалізації.

Науковець М. Махмутов визначає проблемну ситуацію як «інтелектуальне ускладнення людини, що виникає у випадку, коли вона не знає, як пояснити певне явище, факт, процес дійсності, не може досягти мети знайомим їй способом, що спонукає людину шукати новий спосіб пояснення або спосіб дії» [48].

Таким чином, проблематизація навчання – це передумова формування пізнавальної самостійності студента, прояви його розумової активності, коли з'являється потреба розширити область пошуку нових способів розв'язку. Усвідомлена та сформульована проблема, вважає дослідник Л. Столяренко, передбачає створення моделі пошуків рішення, де розглядаються різні шляхи, засоби та методи розв'язання ускладнення [76].

Проектувальні проблеми мають бути максимально наближені до реальної педагогічної практики. Інноваційний підхід до навчання майбутніх учителів початкових класів передбачає створення таких професійно-орієнтованих ситуацій, коли пошук того чи іншого рішення потребує виявлення аналітичних умінь здійснювати аналіз конкретної ситуації та давати оцінку альтернативним ідеям і діям. Це розвиває критичне мислення студентів, підсилює прагнення за допомогою активізації інтегрованих знань та отримання нової інформації самостійно знайти правильне рішення, яке дасть змогу не тільки розв'язати проблему, але й швидко адаптуватися до умов майбутньої професійної діяльності в початковій школі.

Такий підхід має бути використаним під час викладання у закладах вищої освіти практично всіх дисциплін, бо тільки таким чином можливо забезпечити проблематизацію освітнього процесу, постійне активне перебування в якому майбутніх учителів здатне ефективно готувати їх до проектування освітнього середовища розвитку молодших школярів.

Отже, прогнозуючи розвиток ситуації, аналізуючи дані, визначаючи шляхи усунення розбіжностей, майбутні вчителі мають змогу оволодіти досвідом проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

У свою чергу, педагогічна практика студента в початковій школі має розширити межі проблематизації завдяки включенню в освітній процес реальних проблемних ситуацій. Під час педагогічної практики майбутні вчителі отримують навички рефлексії проектування освітнього середовища в початковій школі, досвід виявлення суперечностей, прогнозування результатів і корекції діяльності через співвідношення планового й реального

перебігу подій із залученням різноманітних ресурсів. Під керівництвом досвідчених учителів-професіоналів студенти-практиканти мають можливість включитися в проєктну діяльність учнів молодшого шкільного віку, ознайомитися з результатами проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра на реальних прикладах у різних початкових класах, порівняти їх. Можливо, зможуть запропонувати своє бачення вирішення проблеми, свої ідеї.

У такому разі, проблематизація навчання повинна забезпечити реальну підготовку майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Друга педагогічна умова – *побудова комунікативного проєктного простору* – характеризується взаєминами між учасниками проєктної діяльності, організацією спілкування між викладачем та студентами, вибором засобів комунікації, управлінням комунікаційною взаємодією під час виконання проєктування освітнього середовища розвитку (студент враховує потреби і побажання учнів, використовує допомогу дітей при проєктуванні освітнього середовища розвитку молодшого школяра, бо це середовище створюється саме для молодших учнів, для їхнього розвитку).

Слід зазначити, що побудова комунікативного проєктного простору потребує певної сукупності знань і умінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу, оволодіння певними нормами спілкування, засвоєння соціально-психологічних еталонів, стандартів, стереотипів поведінки, оволодіння технікою спілкування.

Учені С. Максименко, Г. Балла, М. Боришевський, М. Заброцький, О. Киричук, О. Леонтєва, Т. Яценко та інші у своїх роботах обґрунтовують розуміння педагогічного спілкування як суттєвої, глибинної характеристики педагогічного процесу, різновиду професійного спілкування, завдяки якому відбувається соціально-психологічна взаємодія керівника з іншими працівниками освітнього закладу.

Яка відомо, продуктивність проєктної діяльності залежить від цілей та цінностей спілкування, які прийняті всіма учасниками комунікативної взаємодії, опосередкованої взаємообміном інформацією, за якої засвоюється загальнолюдський довід, суспільні, педагогічні, комунікативні, моральні та інші цінності, знання та способи комунікативної діяльності. Учасники проєктної діяльності в комунікативному просторі виявляють, розкривають і розвивають власні психічні якості, формуються як особистість.

Отже, побудова позитивного комунікативного простору сприяє психологічній оптимізації стосунків суб'єктів проєктної діяльності і, як наслідок, активізує зусилля її учасників, формує в студента стійку потребу в систематичному розмаїтті комунікацій, отриманні емоційного задоволення на всіх етапах комунікаційної взаємодії, прагненні постійного удосконалення комунікативних умінь і навичок.

Важливою педагогічною умовою підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі є *створення проєктувального середовища*.

Ця умова практично інтегрує всі три умови в певний комплекс, в якому підготовка майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі буде відбуватися найбільш ефективно.

Цінне те, що в проєктному середовищі студенти, майбутні фахівці початкової школи, мають змогу засвоїти алгоритм розв'язання проблем різної складності та зрозуміти шляхи виходу з проблемної ситуації.

По-перше, особливу роль у проєктному середовищі відіграє виконання різнотематичних проєктів, оскільки під час їх виконання формується усвідомлення їх структурної композиції, особливостей ресурсного забезпечення, специфіки комунікативної взаємодії, активізується теоретичний та практичний досвід студента, розкривається творчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів.

По-друге, знаходження майбутнього вчителя у проєктному середовищі передбачає отримання певних інноваційних результатів, пов'язаних із

цілеспрямованим процесом часткових змін, що ведуть до модифікацій мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації освітнього процесу до нових вимог. Тому проектне середовище забезпечує творчий розвиток майбутнього вчителя, а саме:

- здатність генерувати нові ідеї;
- високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальну глибину та різнобічність інтересів;
- відкритість новому й сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення.

Широке залучення студентів педагогічних закладів вищої освіти до виконання різноманітних проектів, пошуку нових оригінальних шляхів вирішення актуальних проблем життєдіяльності, творчої самодіяльності та постійна мотивація до виявлення ініціативи, ведення науково-пошукової діяльності, прояву нестандартності мислення, бажання знайти оригінальне рішення, оволодіння навиками педагогічної імпровізації дасть змогу ефективно підготувати майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Отже, створення проектного середовища дає змогу на сучасному етапі діяльності вищої школи перевести студента з пасивного споживача в активного здобувача знань, перетворити передачу інформації від викладача студенту в управління навчально-пізнавальною й дослідницькою самостійною діяльністю майбутнього вчителя.

Проаналізовані нами педагогічні умови підготовки студентів у своєму діалектичному взаємозв'язку, на нашу думку, забезпечать ефективну підготовку майбутніх учителів до професійної діяльності у сфері проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі, а порушення навіть однієї з них, при дотримуванні інших, негативно впливатиме на весь процес підготовки. Ми вважаємо, що лише комплексне

забезпечення перелічених умов може стати підґрунтям результативності даної підготовки майбутнього вчителя до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Як вважає дослідниця Т. Сорочан, освіта перетворює та спрямовує життя суспільства, при цьому зберігаючи все те, що має цінність для людини; визначає стратегію й реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра»; формує нове мислення, нове бачення сенсу життя» [75, с. 22–28].

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Проаналізувавши підходи науковців до визначення освітнього середовища, розуміємо освітнє середовище початкової школи як взаємозв'язок конкретних матеріальних, комунікаційних і соціальних умов, що забезпечують процеси навчання, виховання й розвитку молодого покоління вузького віковоо діапазону в рамках початкової освіти.

Теоретичний аналіз поняття «освітнє середовище розвитку» (розвивальне освітнє середовище) дає змогу визначити сутність проєктування освітнього середовища розвитку иолодшого школяра як процес вмотивованої активності особистості вчителя, спрямований на розв'язання актуально життєвої проблеми з метою отримання конкретного результату.

Великого значення у практичних питаннях проєктування та створення розвивального освітнього середовища надається вимогам щодо побудови середовища як простору для спільної діяльності вчителя і дітей.

Проєктування освітнього середовища розвитку – це основна умова розвитку молодшого школяра на пріоритетних засадах визнання його права на вільний розвиток і повноцінну реалізацію своїх здібностей та інтересів.

У розділі схарактеризовано необхідні та достатні педагогічні умови, які сприяють результативності підготовки студентів, майбутніх учителів, до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі:

проблематизація навчання, побудова комунікативного проєктного простору та створення проєктувального середовища. Лише комплексне забезпечення виділених умов може стати підґрунтям результативності даної підготовки.

Напрямок діяльності вчителя початкової школи, пов'язаний із проєктуванням освітнього середовища розвитку молодшого школяра, є одним із пріоритетних у справі розбудови Нової української школи.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

2.1. Критерії та рівні підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра

Новітня модернізація української системи освіти визначає основні підходи до професійної діяльності та особистісно-професійного зростання вчителя початкових класів. Тому сучасному вчителю необхідно формувати як навчальні вміння та навички, так і готовність учнів до активної пізнавальної діяльності, життя в нових економічних умовах.

Зрозуміло, особистісно-професійне зростання педагога відбувається як під час професійної підготовки, так і впродовж практичної діяльності в початковій школі. Це є гармонійний процес розвитку особистісних якостей і властивостей, формування професійних знань, умінь і компетенцій учителя для успішного особистісного вдосконалення, професійної діяльності та кар'єрного зростання [65].

Здійснений нами детальний аналіз вітчизняної й зарубіжної психолого-педагогічної літератури, а також урахування практичного досвіду засвідчують, що проблема особистісно-професійного зростання вчителя досліджена досить ґрунтовно, створено орієнтовну модель особистості вчителя та його професіограми. Важливий вклад у вирішення цієї проблеми таких науковців: С. М. Фрідмана, К. І. Новікова, Н. В. Гузій, Н. Д. Левітова, С. Г. Прохорова, В. Г. Максимова, С. О. Сисоєвої, Н. М. Тарасевич, А. С. Макаренка та інших відомих учених. Вони великого значення надавали особливостям педагогічної майстерності та творчості, покликанню та здібностям учителів. Дослідження І. Д. Беґа, А. Г. Ковальова, В. А. Семиченко, Н. В. Кузьміної, О. О. Бодальова та інших науковців присвячено розкриттю психологічних засад особистісно-

професійного зростання. Відомі наукові розвідки Л. В. Занкова, Г. С. Прозорова та інших учених висвітлюють особливості формування педагогічних здібностей учителя. Проблеми формування педагогічних умінь аналізувалися в працях Л. Ф. Старіна й І. І. Нахімова.

Відома в освітніх колах теорія педагогічної освіти чітко визначає сутність і зміст професійної діяльності вчителя, характеризує її структуру (дослідники Т. С. Полякова, С. О. Сисоєва, Л. Ф. Спирін, А. М. Бойко, Л. О. Хомич, В. І. Гінецинський та інші). Згадані науковці встановили, що саме в процесі професійної діяльності педагога й відбувається формування його особистості. Наприклад, відома вчена О. Я. Савченко при характеристиці професійної діяльності вчителя зазначає: «...в освіті головні цінності – дитина і педагог, здатний розвивати, захищати, оберігати її індивідуальність...» [69, с. 38–50]. А тому педагогічна діяльність є процесом розв'язання нескінченних завдань, які підпорядковані загальній кінцевій меті – формування всебічно розвиненої особистості, становлення її світогляду, свідомості, поведінки та ціннісних орієнтирів.

Сучасний учитель початкових класів має вибудувати мету своєї діяльності, а саме: по-перше, забезпечити безперервний розвиток молодшого школяра, по-друге, сформувати у дітей здатність до самонавчання, по-третє, створити умови для усвідомлення молодшими учнями можливості у нових умовах (5 класу) використовувати життєвий досвід, здобутий у початковій школі, по-четверте, забезпечити індивідуальний і диференційований розвиток здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами відповідно їхніх можливостей.

Дослідниця С. Мартиненко [47] пропонує своє визначення сформованої готовності вчителя до педагогічної діяльності, вона стверджує, що готовність учителя необхідно розглядати за такими критеріями і показниками:

1. Сформованість знань про сутність і функції педагогічної діяльності.
2. Володіння змістом навчального предмета та методикою його викладання.

3. Володіння основами педагогічної майстерності.
4. Розвиток творчого мислення.

Ураховуючи складові професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів, С. М. Мартиненко розробила діагностичні методики вивчення особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності, які виклала у навчально-методичному посібнику «Основи діагностичної діяльності початкової школи». У посібнику структура особистісної готовності вчителя розглядається автором як взаємодія мотиваційного, змістового та процесуального компонентів. Причому ефективне виконання основних функцій педагогічної діяльності у освітньому процесі сучасної школи та формування особистісних якостей учителя забезпечує інтегративна професійна здатність [47].

Деякі науковці, серед яких Т. Матвеева, В. Кальней, А. Міщенко, С. Шишов, проєктну діяльність (проєктування) взагалі пов'язують із мистецтвом планування, прогнозування, створення продукту та оформлення результату.

Здійснення констатувального етапу нашого дослідження (під час якого було проведено первинну діагностику початкового рівня сформованості знань студентів про проєктування) потребувало розробки критеріїв, показників та рівнів для оцінювання стану підготовки майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, готовності до здійснення такої діяльності.

Враховуючи організаційну структуру проєктної діяльності, ми визначили наступні компоненти даного процесу: мотиваційний, когнітивний, організаційний та рефлексивний.

Мотиваційний компонент підготовки студента пов'язаний з формуванням стійкого інтересу майбутнього вчителя до використання проєктного методу в освітньому процесі початкової школи, а також усвідомленням необхідності управління процесом при проєктуванні освітнього середовища розвитку молодшого школяра, вмінням учителя

визначати актуальні життєві проблеми молодших школярів, моделювати індивідуальні проєктні маршрути.

Когнітивний компонент передбачає формування теоретичної обізнаності студента, майбутнього вчителя початкових класів, у питаннях сутності, специфіки, організаційної структури, функціональності проєктної діяльності, розуміння особливостей організації проєктної діяльності в початковій школі, усвідомлення ролі проєктної діяльності в розвитку молодших школярів у сучасних умовах (проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра), необхідності управління процесом проєктування.

Організаційний компонент передбачає опанування студентами вміння проєктувати освітнє середовище розвитку для молодших школярів у початковій школі, дотримуватися нормативно-правового поля проєктної роботи, розкривати проєктно-ціннісну основу ставлення молодших школярів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, залучати учнів до проєктування освітнього середовища розвитку, формування здатності планувати та організувати проєктно-діалогічне спілкування молодших школярів, визначати моніторингово-діагностичні сфери проблемності, залучати учнів молодшого шкільного віку до пошуково-дослідної діяльності, сприяти виявленню творчого потенціалу учнів початкових класів у розв'язанні проблемних ситуацій.

Рефлексивний компонент розкриває готовність студента, майбутнього вчителя початкових класів, здійснювати аналітично-рефлексивну роботу щодо результатів здійснення проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, володіння технікою корекційно-діагностичної діяльності та моніторингових досліджень проєктно-навчальної сфери в початковій школі, вміння аналізувати розвиток учнів початкових класів через спроектоване освітнє середовище розвитку.

Відповідно визначеним компонентам нами було розроблено критерії та показники підготовки студентів до організації проектної діяльності в початковій школі.

Працюючи над критеріями, ми використали думку вченої С. Іванової, що у критеріях мають бути зафіксовані найсуттєвіші ознаки досліджуваного явища, а також виявляється динаміка якості у просторі та часі [28, с. 152–156]. У свою чергу показники, входячи до складу критеріїв, є їх конкретними стійкими вимірниками, які дають змогу проводити спостереження та облік.

На нашу думку, критеріями підготовки студентів, майбутніх учителів початкових класів, до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі мають бути такі:

1. Наявність знань у сфері проектної діяльності.
2. Сформованість мотиваційних орієнтирів щодо проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.
3. Ступінь практичної готовності майбутнього вчителя до проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі.
4. Рівень рефлексивної майстерності вчителя (таблиця 3.1).

Таблиця 2.1

Критерії та показники підготовки студентів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі

Критерії	Показники
Наявність знань у сфері проектної діяльності	знання про сутність, структуру, особливості проектної діяльності; знання щодо специфіки, компонентної структури, проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.
Сформованість мотиваційних орієнтирів щодо	прояв стійкого інтересу до актуальних проектних проблем у початковій школі;

<p>проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра</p>	<p>ставлення до проектування освітнього середовища розвитку як ефективного засобу формування творчої особистості молодшого школяра.</p>
<p>Ступінь практичної готовності майбутнього вчителя до проектної діяльності в початковій школі</p>	<p>здатність до проектно-діалогічної комунікації; володіння методологією проектування; вміння проектувати освітнє середовище розвитку молодшого школяра.</p>
<p>Рівень рефлексивної майстерності</p>	<p>здійснення аналітичної роботи щодо проектної діяльності: аналіз, порівняння, зіставлення; визначення чинників досягнень та недоліків щодо процесу проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.</p>

Під *наявністю знань у сфері проектної діяльності* ми розуміємо усвідомлення майбутніми вчителями специфіки, структури, особливостей проектної діяльності, мета як уявлення бажаного результату, завдання як конкретизація мети, етапи організації проектування; розуміння сутності, компонентної структури, проектування освітнього середовища розвитку молодших школярів.

У свою чергу, показниками критерію *сформованість мотиваційних орієнтирів щодо проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра* – ми визначили: прояв стійкого інтересу до актуальних проектних проблем в початковій школі та ставлення до проектування освітнього середовища розвитку як ефективного засобу формування творчої особистості.

Важливість даного критерію обумовлюється тим, що ефективність підготовки студентів, майбутніх учителів, до проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі залежить від сформованості потреб у сфері проектування, бажання працювати у проектному просторі, цікавитися особливостями проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, виявляти ставлення до даного виду діяльності як необхідного компоненту освітнього процесу початкової школи.

Ступінь практичної готовності до організації проектної діяльності в початковій школі – критерій, який зумовлюється особливістю проектної діяльності та її багатовимірністю, вмінням студента проектувати освітнє середовище розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Одним із головних аспектів підготовки студентів до проектування є готовність і вміння до пошуково-дослідницької роботи, володіння основами дослідження, вміння самостійно вирішувати проблеми, які виникають у власній життєдіяльності, формувати вміння здійснювати експериментальні дослідження, компетентно обґрунтовувати, пояснювати та перевіряти ефективність проектних ідей. Крім того, результативність проектної діяльності залежить від здатності майбутнього вчителя створювати комунікаційно-проектне середовище, яке дає змогу розширювати поле пошуково-дослідницької діяльності, збільшувати сферу діагностичних досліджень, вибудовувати логіку руху до позитивного результату розв'язання проблеми. При цьому слід зауважити, що успішність підготовки майбутніх вчителів початкових класів залежить від ступеня оволодіння ними методологією проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра [80].

Отже, показниками цього критерію, на нашу думку, виступають: здатність до проектно-діалогічної комунікації та добре володіння методологією проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Рівень рефлексивної майстерності дає змогу визначити, якою мірою виявляються аналітико – регулятивні здібності студентів, майбутніх учителів, у процесі проєктної діяльності (проєктуванні). Здатність до рефлексії також забезпечується механізмами саморегуляції, критичного переосмислення й оцінювання майбутніми вчителями власного проєктного досвіду через самоаналіз, усвідомлення важливості вміння проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Певна частина дослідників проблем педагогіки переконані, що рефлексивний компонент у роботі вчителя об'єктивно виникає з принципової неможливості створити якийсь універсальний довідник із уже готовими порадами та рекомендаціями на всі випадки життя. Освітній процес настільки динамічний, мінливий, що не можна раз і назавжди освоїти всі секрети педагогічної праці. Те, що безвідмовно діяло сьогодні, вже завтра може виявитися недостатнім або навіть непридатним. З цієї причини педагогічна діяльність за своєю природою є творчою, а вчитель – рефлексуючим професіоналом, який безперервно аналізує свою роботу [22].

Більше того, рефлексія допомагає проявляти більшу гнучкість у проєктуванні з урахуванням реальних комунікативних потреб, а також з урахуванням психологічних особливостей молодших школярів. Цей критерій характеризується такими показниками:

1. Здійснення аналітичної роботи щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра: аналіз, порівняння, зіставлення.
2. Визначення чинників досягнень та недоліків щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Враховуючи компонентну структуру процесу підготовки студентів, майбутніх учителів початкових класів, до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, ми розробили гіпотетичну модель рівнів підготовки майбутнього вчителя початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Рівень елементарної підготовки (визначено як низький) – характеризується фрагментарними несистемними знаннями та діями майбутнього вчителя щодо планування проєктування освітнього середовища розвитку учнів початкової школи, слабкою теоретичною підготовкою вчителя до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, малоусвідомленим функціональним спектром діяльності учасників процесу проєктування, не розробленістю контрольно-діагностичних механізмів оцінки результатів проєктування освітнього середовища розвитку для учнів початкових класів закладу загальної середньої освіти.

Рівень проєктної грамотності (визначено як середній) – відрізняється позитивним ставленням студента до організації проєктної діяльності в початковій школі, наявністю певних знань із теоретичних основ проєктування різних типів в освітньому процесі початкової школи, розумінням необхідності проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, володіння основним категоріальним апаратом у проєктній сфері, певною розробленістю контрольно-діагностичних критеріїв оцінки результатів проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Рівень досконалої підготовки (визначено як високий) – передбачає усвідомлення студентом, майбутнім учителем, проєктувальної роботи як такої, яка відповідає соціальним запитам у підготовці молоді до життя в сучасному суспільстві, володіння теоретичними основами проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, розробленість критеріїв контрольно-оціночної діяльності учасників проєктування в початковій школі, готовність залучати до проєктування освітнього середовища розвитку й учнів початкових класів.

Таким чином, підготовка майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра має бути комплексною на різних етапах навчання та професійного удосконалення.

2.2. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра

На даний час значна кількість науковців, як теоретиків, так і практиків, досліджують питання про використання проектної діяльності в сучасній педагогічній практиці взагалі та вищій професійній освіті зокрема. Результати досліджень є в роботах таких науковців: О. Коберника, В. Курок, О. Жулинської, А. Морозова, М. Мойсеєвої, В. Сидоренко, Т. Яковенко, М. Бухаркіної, В. Галузяк та інших. Вони стверджують, що підготовка майбутніх учителів початкової школи до проектування освітнього середовища розвитку молодших учнів повинна мати системний характер і спиратися на принципи індивідуалізації, диференціації та цілісності освітнього процесу, єдності наукової та педагогічної діяльності.

Упровадження особистісно орієнтованого підходу в процес фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів витісняє механічне засвоєння знань, їх накопичення й відтворення, витісняє авторитаризм і змінює систему оцінювання знань студентів. Все це актуалізує вирішення ряду проблем підготовки студентів, майбутніх учителів початкової школи, до професійної діяльності, зокрема корекцію вибору змісту, форм і методів. Як вважають науковці, саме особистісно орієнтована парадигма у підготовці майбутніх учителів – це один із пріоритетних напрямів удосконалення педагогічної освіти, бо сприяє духовному розвитку особистості майбутнього фахівця, формуванню національної свідомості, патріотизму, почуття професійної честі та гідності, вміння працювати в колективі, утвердженню партнерського стилю взаємовідносин між педагогами й учнями, впровадженню інноваційних педагогічних технологій, різних форм, методів і засобів навчання [46].

Тому констатувальний етап педагогічного локального експерименту здійснювався нами з метою з'ясування стану підготовки студентів до

проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. За його результатами визначено такі завдання:

1. Виявити, як усвідомлюють студенти сутність понять «проектна діяльність», «проектування», їх структуру, функції, етапи, характерні особливості.

2. Перевірити практичну готовність майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

3. Діагностувати рівні підготовки студентів до проектування освітнього середовища розвитку для учнів молодшого шкільного віку початкової школи.

Констатувальний етап педагогічного експерименту проводився на базі Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. В експерименті взяло участь 27 студентів факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв по спеціальності 013 «Початкова освіта» (денної та заочної форми навчання).

Для проведення констатувального етапу педагогічного експерименту ми визначили наступні методи дослідження:

1. Усне опитування.
2. Анкетування.
3. Спостереження.
4. Вивчення результатів участі студентів у різноматематичних проєктах.

Обчислення результатів констатувального етапу педагогічного експерименту здійснювалося за допомогою методів математичної обробки (механізм знаходження середнього арифметичного).

Як відомо, ефективність підготовки студентів визначається ступенем досягнення мети, тому в контексті нашого дослідження вона визначається рівнем сформованості визначених компонентів підготовки майбутнього вчителя початкової школи до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

З метою перевірки когнітивного компоненту підготовки студентів до проектування освітнього середовища в початковій школі ми розробили анкету

(**додаток Е**), яка дала нам змогу з'ясувати, як розуміють майбутні вчителі основний термінологічний апарат теми, а саме: сутність поняття «проектна діяльність» (проектування), структуру та особливості такої діяльності.

Проведене опитування засвідчило, що не всі студенти, майбутні вчителі початкових класів, добре розуміють поняття «проектна діяльність». Більшість респондентів сутність даного терміну пов'язують із здійсненням проекту (64 %). При цьому одна група студентів не уточнює, як вони трактують поняття «проект», інша – конкретизує проект як реалізацію задуму. 25 % майбутніх учителів указали, що це діяльність із створення певного продукту. А 11 % майбутніх учителів взагалі вважають, що це пошук рішення у складній (проблемній) ситуації.

Отже, з отриманих відповідей опитаних студентів можна зробити висновок, що в основному проектна діяльність прирівнюється до продуктивної діяльності, яка спрямована на отримання конкретного результату в процесі розв'язання певної проблеми та має пошуковий характер. Але при цьому студенти не відзначають творчу основу проектної діяльності, яка передбачає інноваційний результат, пов'язаний із перетворенням світу. Тому це свідчить про те, що майбутні вчителі початкової школи не мають чіткого наукового розуміння сутності даного поняття, яке на даний час розкриває якісно нові перспективи усвідомлення результатів освітнього середовища розвитку.

Запитання, спрямоване на з'ясування того, як студенти усвідомлюють структуру проектної діяльності засвідчило: 37 % респондентів вважають, що до компонентів проектної діяльності відносяться мета, дії, результат. 47 % опитаних указують на суб'єкт та об'єкт діяльності. Тільки 16 % – до структури проектної діяльності включили ще проблему як відправну точку, методи та засоби її здійснення (Таблиця 3.2).

Таблиця 2.2

Виявлення розуміння структури проєктної діяльності

Які компоненти структури проєктної діяльності Ви можете назвати?	
Мета, дії, результат	37 %
Суб'єкт, об'єкт, мета, дії, результат	47 %
Проблема, суб'єкти, мета, форми, методи, засоби, результат	16 %

Таким чином, майбутні вчителі початкової школи не уявляють чіткої структури проєктної діяльності – від проблеми до результату через цілі, завдання, форми, методи, засоби, рефлексію, яка здійснюється суб'єктом і спрямована на перетворення об'єкту з метою його удосконалення.

Запитання, з яким ми звернулися до майбутніх вчителів початкових класів, було: «Чим характеризується проєктна діяльність?». У результаті отримали відповіді, які в основному мають єдиний змістовий стрижень: проєктна діяльність має пошуково-дослідний характер (53 %); пов'язана зі знаходженням виходу із складної ситуації та спрямована на розв'язання проблеми (47 %).

Отже, у відповідях респондентів проєктна діяльність виступає засобом отримання результату, який дає змогу усунути певні труднощі. При цьому творчий та самодіяльний характер даного виду діяльності студенти не віднесли до головних ознак.

Ми намагалися з'ясувати, які функції проєктної діяльності можуть назвати студенти. Як результат, більшість студентів, майбутніх учителів початкових класів, (51 %) назвали такі функції: дослідницьку, пізнавальну та комунікативну, що співвідноситься із розумінням студентів стосовно впливу проєктної діяльності на особистість. Ще 38 % опитаних додали творчу функцію. Тільки 11 % респондентів пов'язали проєктну діяльність із перетворенням навколишнього середовища і розвитком особистості молодшого школяра. При цьому аналітична та прогностична функція взагалі не були названі у відповідях анкети.

На питання: «Чи вважаєте Ви, що вчитель початкової школи обов'язково повинен володіти знаннями про особливості проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра» більшість студентів відповіли «так» (70 %). Але це не свідчить про те, що майбутні вчителі вже готові до проєктної діяльності (до проектування). Подібну відповідь можна розглядати як данину моді, сучасним парадигмальним ідеям та концепціям. Деякі студенти (18 %) переконані, що без цього можна обійтися. Ще 12 % опитаних не знають, де знайти час на проєктну діяльність на уроці чи в позаурочний час.

Таким чином, проведене опитування майбутніх учителів початкових класів показало відсутність у студентів чіткого розуміння ролі проєктної діяльності в освітньому процесі як засобу розвитку особистості молодшого школяра. А також не виявило бажання активно поповнювати свої знання стосовно проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі. Напевно, це є наслідком низької мотивації студентів до виконання проєктів, до процесу проектування, бо деякі студенти вважають, що проектуванню вони навчаться вже безпосередньо в школі, де будуть працювати після закінчення закладу вищої освіти. Можливою причиною цього може бути те, що розв'язання проєктних проблем потребує значних інтелектуальних та енергетичних затрат із боку студентів. Однак їм потрібно усвідомити, що в початкових школах України чекають висококваліфікованих учителів, які багато знають і все уміють, а здобутими у закладі вищої освіти знаннями можуть поділитися з колегами по роботі.

Зробити висновки щодо рівнів виявлення когнітивного компоненту підготовки студентів до проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі дозволив детальний аналіз отриманих відповідей: високому рівню відповідає 19,4 % студентів, середній рівень мають 49,2 % майбутніх учителів, низький рівень зафіксовано у 31,4 % студентів (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Рівні виявлення когнітивного компоненту підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі

З метою перевірки сформованості мотиваційних орієнтирів підготовки майбутніх учителів до проєктування в початковій школі, було проведено *усне опитування*. Ми намагались з'ясувати ставлення майбутніх учителів до проєктної діяльності, наскільки вони цікавляться виконанням проєктів під час навчання в університеті, чи вважають вони проєктну діяльність важливим засобом розвитку особистості. Для цього ми сформулювали наступні питання: «Які завдання Вам найбільш цікаві: репродуктивного характеру, творчі, проєкти?», «Чи вважаєте Ви, що проєктна діяльність виступає нагальною потребою нашого сьогодення?», «На Вашу думку, проєктна діяльність є корисною в розвитку учнів молодшого школяра? Чому?».

Відповіді на перше питання розподілились наступним чином: репродуктивні завдання цікавлять 15 % студентів; завдання творчого характеру з інтересом виконують 67% майбутніх учителів, а проєктами цікавляться 18 % опитаних. При цьому студенти наголошували, що проєктна діяльність потребує значних зусиль, самостійності та відповідальності, а також додаткового часу.

Аналізуючи відповіді студентів, можна стверджувати, що не всі студенти готові до творчо-пошукової діяльності, яка потребує певної

підготовки, зібраності, самостійності, рішучості, бажання вирішувати проблеми.

На друге питання «Чи вважаєте Ви, що проектна діяльність виступає нагальною потребою нашого сьогодення?» – лише 22 % опитаних переконані, що це дуже корисна діяльність у проблемному полі нашої життєдіяльності. 58 % вважають проектну діяльність достатньо актуальною в наш час, але наголосили, що існує багато інших методів, які готують їх до майбутньої професійної роботи. Натомість 20 % майбутніх вчителів початкової школи висловили думку про те, що проектам приділяється надто велика увага, а проектна діяльність просто виступає сьогодні популярним методом, своєрідним педагогічним трендом.

Враховуючи думки майбутніх учителів початкових класів, ми прийшли до висновку, що студенти ще недостатньо усвідомлюють, що саме проектна діяльність навчає бути успішним у сучасному динамічному світі та допомагає досягати конкретних результатів.

Заключне питання – «На Вашу думку, проектна діяльність є корисною у розвитку особистості? Чому?» – позитивно оцінили майже всі опитувані (98 %). Тобто майже всі студенти погодилися з думкою про користь проектування. Але подальші пояснення розкрили реальний зміст цих відповідей. Одна група студентів (25 %) зазначила, що проекти дають змогу закріпити пройдений матеріал. Друга група майбутніх вчителів (61 %) наголосила, що це можливість активізувати самостійність, вчити бути відповідальними. Третя група опитаних (14 %) переконана, що наше життя зіткнуто у цей нестабільний час з різноманітних проектів, тому вмінню не боятися проблем, оволодівати алгоритмами їх розв'язання потрібно вже з початкової школи, а надалі удосконалювати ці вміння протягом життя.

Отже, аналіз проведеного усного опитування студентів, майбутніх учителів початкових класів, засвідчив, що мотиваційні орієнтири студентів щодо проектної діяльності в початковій школі сформовано на високому рівні

у 20 % майбутніх вчителів, на середньому рівні – у 62 %, на низькому – у 18 % майбутніх вчителів початкових класів (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Рівні виявлення мотиваційного компоненту підготовки студентів до проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі

Ступінь практичної готовності студентів до проектування в початковій школі ми з'ясували завдяки перевірці успішності виконання проєктів з різних дисциплін.

Змістовні та цікаві проєкти було відмічено у 31 % студентів, достатньо відповідально до проєктної діяльності віднеслися 63 % майбутніх учителів початкових класів, а проєкти 6 % студентів характеризувалися скудністю інформації, були вкрай нецікавими.

Ми уважно проаналізували проєкти студентів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Відповідально та творчо вибрали проблеми 28 % студентів, тому їхні проєкти пов'язані з проблематикою початкової школи. Майбутні вчителі змогли передбачити інтереси молодших учнів.. Проектуючи, студенти пройшли проєктний шлях, який мають пройти й учні молодшого шкільного віку. А це означає, що такі вчителі зможуть допомогти школярам опанувати проєктну діяльність уже у початковій школі. Як результат, 59 % студентів, майбутніх учителів, створили цікаві проєкти,

показали добре володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, але проблематика цих проєктів іноді була занадто складна для початкової школи. 13 % проєктів не завжди відповідали сутності проєктної діяльності та мали більше інформаційний характер.

Крім того, ми запитали у студентів, які проєкти їм більше подобаються: індивідуальні чи групові. Значна частина студентів наголосила на групових проєктах – 81 %. Вони зазначили, що їм подобається працювати «пліч-о-пліч» з однокурсниками, спільно вирішувати проблеми. Але серед них були і такі, яким у групі було більш спокійно, тому що основну роботу виконували інші. 19 % люблять працювати самостійно і хочуть самі відповідати за отриманий результат.

Отже, перевірка організаційного компоненту показала, що 22 % майбутніх учителів не готові до практичного здійснення проєктної діяльності, у 61 % діагностовано середній рівень практичної готовності, і 17 % студентів готові виконувати проєктування на високому рівні (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Рівні виявлення організаційного компоненту підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі

З метою перевірки рефлексивного компоненту підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі, ми провели спостереження за діяльністю майбутніх учителів на заняттях із різних дисциплін.

Мета спостережень – перевірити здійснення рефлексивно-аналітичної роботи студента: проведення аналізу успіхів і невдач, порівняння отриманих результатів пошуково-дослідної діяльності із запланованими; формування критичності суджень щодо творчого вирішення проблемних ситуацій, обґрунтування чинників досягнень та недоліків діяльності майбутніх учителів початкових класів.

Спостереження проводились на заняттях різних форм: лекції (висновки з отриманої інформації), семінари (порівняння різних точок зору, аналіз матеріалу з різних джерел інформації, висновки-узагальнення, аналогії у сфері професійної діяльності, класифікація ознак, властивостей об'єктів дослідження тощо), практичні заняття (проєктування основних положень щодо проєктної діяльності в освітній процес початкової школи, врахування вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку в організації проєктів, аналіз актуальних аспектів проєктування освітнього середовища розвитку учнів початкових класів).

Результатами спостережень було з'ясовано, що більшість студентів (65 %) здійснюють аналітико-рефлексивну роботу під час розв'язання проблемних ситуацій. Ці студенти виявляють причини виникнення проблеми, аналізують розвиток проблемної ситуації та шукають шляхи знаходження правильного рішення. При цьому майбутні вчителі початкових класів намагаються робити конструктивні висновки. Слід зазначити, що 15 % студентів беруть активну участь в обговоренні дискусійних питань з критичними зауваженнями та зіставленням альтернативних думок. Однак 20 % майбутніх учителів обмежуються формальним розбором проблемних обставин без обґрунтування чинників їх виникнення або залишають рефлексивну роботу поза увагою.

Для з'ясування питання здійснення самоаналізу власної професійної діяльності, ми ознайомились із звітами студентів щодо проходження педагогічної практики в початкових класах. Особлива увага зверталась на організацію пошуково-дослідної та проєктної діяльності під час педагогічної практики в початковій школі.

Аналіз звітів про педагогічну практику також підтвердив результати наших спостережень. 17 % студентів вичерпно проаналізували власну практичну діяльність під час практики і зазначили, що намагались організувати проєктну діяльність серед учнів класу, а також цікавилися, як було спроектовано освітнє середовище розвитку в класі, де вони проходили практику. Більше половини – 58 % студентів-практикантів в основному відобразили всі аспекти своєї діяльності та зробили спробу на основі певних аналітичних висновків сформулювати пропозиції щодо удосконалення даного виду освітньої діяльності. Звіти 25 % студентів не відрізнялися інформативністю. Студенти-практиканти не намагались окреслити власні успіхи, а у тексті звіту використали узагальнені кліше, у звітах не було конкретики.

Таким чином, у дослідженні рефлексивного компоненту підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі ми отримали наступні результати: високий рівень рефлексії виявило 18 % майбутніх учителів початкових класів, середній рівень зафіксовано у 61,5 % студентів, і 22,5 % показало низький рівень (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Рівні виявлення рефлексивного компоненту підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі

Таким чином, аналіз результатів констатувального етапу педагогічного дослідження дав нам можливість виявити рівні сформованості компонентів підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі (таблиця 3.3).

Таблиця 2.3

Рівні підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі

Компоненти підготовки	Рівні		
	Елементарної підготовки (%)	Проектної грамотності (%)	Досконалої підготовки (%)
Когнітивний	31,4	49,2	19,4
Мотиваційний	31	63	6
Організаційний	22	61	17
Рефлексивний	18	61,5	22,5
Середній показник	25,4	58,4	16,2

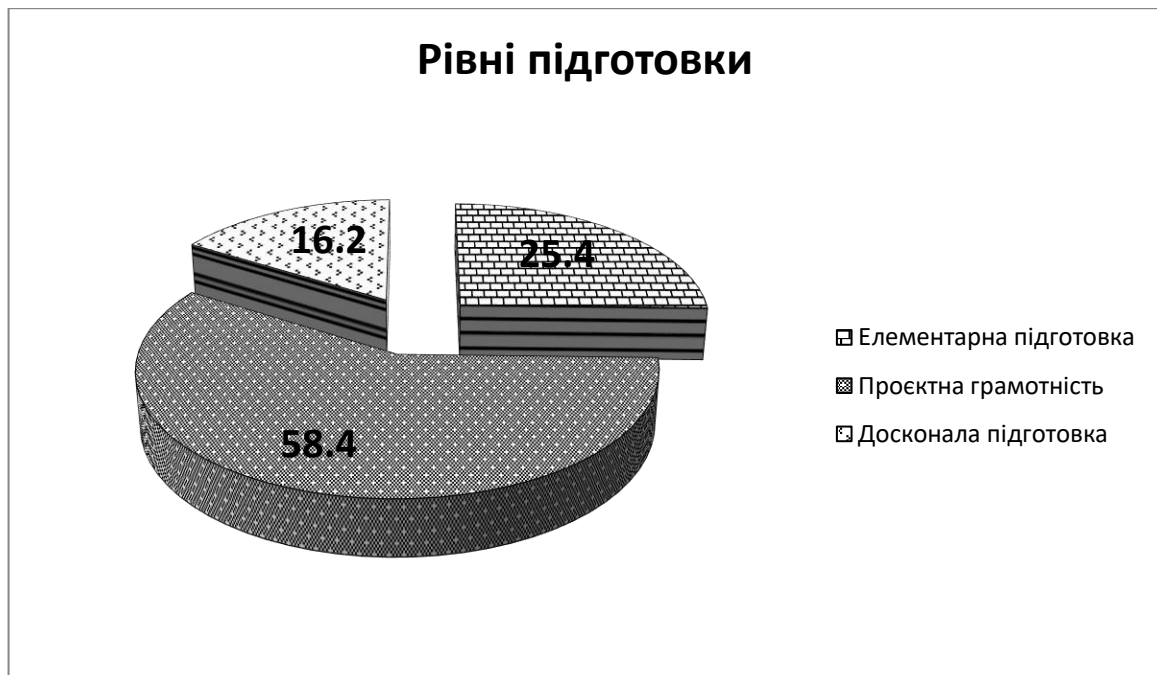

Рис. 2.5. Рівні підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі

Отже, проведене констатувальне дослідження дало нам підстави зробити висновок про те, що лише 16,2 % студентів виявили високий рівень підготовки до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі, тобто така частина студентів має високий рівень підготовки, і вони повністю підготовлені до такого виду діяльності.

Це і стало підставою для розроблення моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до процесу проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Другий розділ присвячено характеристиці дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Обґрунтовано чотири компоненти підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктної діяльності в початковій школі (мотиваційний, когнітивний, організаційний та рефлексивний). Враховуючи визначені

компоненти підготовки майбутніх учителів, були сформульовані критерії підготовки майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі (наявність знань у сфері проєктної діяльності, сформованість мотиваційних орієнтирів щодо проєктування, ступінь практичної готовності до проєктування в початковій школі, рівень рефлексивної майстерності вчителя). До кожного критерію підібрано показники.

Зроблена характеристика рівнів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку початкової школи (рівень елементарної підготовки, рівень проєктної грамотності, рівень досконалої підготовки). Здійснена характеристика сучасного стану підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі. Виявлено, що рівень досконалої підготовки студентів діагностовано у 16,2 % майбутніх вчителів початкових класів, рівень проєктної грамотності мають 58,4 % студентів, рівень елементарної підготовки зафіксовано у 25,4 % майбутніх фахівців.

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

3.1. Шляхи активізації підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра

Буремне сьогоднішнє висуває перед українською освітою все нові завдання. Розпочата реформа початкової освіти в Україні вимагає суттєвих змін у процес підготовки майбутнього вчителя до роботи в Новій українській школі, де важливо враховувати індивідуальні психологічні та вікові особливості дітей при організації навчання. Вимоги до вчителя початкових класів стають все більш високими, професійні завдання ускладнюються. А перед закладами вищої освіти постають проблеми щодо формування основ професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Крім того, постійно зростають вимоги до професійної діяльності вчителя, до покращення його професійної компетентності. Доречно згадати про нову роль учителя—не як єдиного наставника, а як модератора в індивідуальній освітній траєкторії молодшого школяра. Це пов'язано з проблемою формування готовності майбутнього вчителя взаємодіяти з молодшими учнями в умовах реалізації Державного стандарту початкової освіти і заявлених вимог до організації освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі на засадах компетентісного підходу [21].

Слід зазначити, що проблема формування цілісного освітнього простору у закладах вищої освіти будь-якого типу є малодослідженою, бо вона не була актуальною в системі класичної, інформаційно-репродуктивної освіти. Водночас, у майбутнього вчителя початкових класів має бути вже сформований інноваційний стиль професійної діяльності, вміння проєктувати освітнє середовище розвитку, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості молодшого учня. Тому створення в освітньому процесі закладів

вищої освіти організаційно-педагогічних умов, які забезпечать готовність майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, є надзвичайно актуальною проблемою [43].

У професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів виявлено ряд недоліків щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Так, обсяг теоретико-методологічних знань про феномен сучасного освітнього середовища, вдосконалення його параметрів не відповідає вимогам практики вищої педагогічної школи. Актуальність проблеми проєктування освітнього середовища розвитку учнів початкових класів засвідчує й аналіз наукової літератури про те, що більшість майбутніх учителів не зовсім усвідомлюють сутності освітнього середовища початкової школи та мають обмежене уявлення про методи його проєктування й організацію [72].

На нашу думку, сам процес підготовки майбутніх учителів початкових класів на сучасному етапі можна умовно поділити на такі основні компоненти:

1. Загальна підготовка (методологічно-розвиваюча).
2. Індивідуальна підготовка (самовиховання особистості майбутнього вчителя, його самовизначення).
3. Спеціально-професійна підготовка (психолого-педагогічна та методична).

Водночас, освітнє середовище закладу вищої освіти цілеспрямовано впливає на професійний і особистісний розвиток майбутнього вчителя, а також забезпечує готовність до педагогічної діяльності та готовність продовження навчання й самореалізації впродовж життя.

На підставі аналізу тверджень науковців, ефективність діяльності закладу вищої освіти з фахової підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних учителів початкової школи залежить від результативності учасників педагогічного процесу, які стимулюють професійне становлення студентів, їхню готовність до створення в початковій

школі атмосфери наукового пошуку, розроблення авторських програм та проєктів, науково-методичного забезпечення освітнього процесу [1, с. 40].

Безперечно, головним результатом підготовки висококваліфікованого вчителя початкових класів має бути не лише опанування комплексом знань, умінь і навичок, але й формування здатності успішно розв'язувати проблеми професійної та особистої сфери. Дослідниця А. Дрокіна вважає, що «реалізація змін у підготовці сучасного вчителя можлива за умови зосередження уваги на формуванні професійної компетентності й постійного збагачення педагогічного досвіду» [23].

На нашу думку, для вирішення завдання підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра є такі шляхи: по-перше, навчання у закладі вищої освіти; по-друге, набуття досвіду проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра під час педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти; по-третє, самоосвіта у сфері здійснення проєктування освітнього середовища в початковій школі.

Підготовка майбутніх учителів під час навчання у закладі вищої освіти здійснюється за допомогою сукупності дидактичних форм, методів і засобів, у яких відтворюють соціальний зміст проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Слід зазначити, що основою такої підготовки виступає сукупність психолого-педагогічних і фахових знань, які чітко структуровані в єдину систему знання сфери проєктування. У процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів завдання викладача – зробити діяльність студента по проєктуванню освітнього середовища розвитку молодшого школяра позитивно мотивованою на всіх етапах.

Підготовка майбутнього вчителя до реалізації державних стандартів починається з формування термінологічної бази – невід'ємної умови розумової праці студента, що, за словами В. О. Сухомлинського, «є ніби дзеркало розумової праці педагога».

Таким чином, через ознайомлення з новітніми технологіями, формування термінологічної бази, розробку проєктів, апробацію (ділові, рольові ігри), роботу в творчих групах, аналіз і оцінку професійної діяльності однокурсників, ознайомлення з педагогічною спадщиною видатних педагогів і проєктується індивідуальна траєкторія професійного становлення кожного студента, майбутнього вчителя початкових класів. Тільки за такої умови в сучасну початкову школу прийде вчитель-професіонал, який зможе і повинен вплинути на творчий розвиток і становлення особистості молодшого школяра.

Останнім часом навчальні заклади, готуючи фахівців для системи освіти, докорінно змінюють підходи до вирішення проблем підготовки сучасного вчителя для школи нового покоління. Змінилося і соціальне замовлення вчителя початкової школи, зумовлене специфікою сучасної школи I ступеня. Адже школі потрібен учитель, який здатний розвивати особистість дитини засобами навчальних предметів, учитель-гуманіст, творча особистість [56].

Нинішнього студента вже в стінах закладу вищої освіти необхідно адаптувати до нових умов праці, ввести його в непростий, але цікавий і творчий світ майбутньої професії через проведення ділових ігор, розв'язання проблемних ситуацій, роботу творчих груп, застосування нетрадиційних прийомів навчання.

Величезне значення для студента, майбутнього вчителя початкових класів, має педагогічна практика в школі. Під час педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти студенти, майбутні вчителі початкової школи, набувають і досвіду проєктування освітнього середовища під керівництвом учителів-практиків, які акцентують увагу студентів-практикантів на педагогічно доцільні кроки. Тобто, організовуючи освітній процес, майбутньому вчителю необхідно зробити певні педагогічно доцільні кроки, а саме:

1. Забезпечити відповідний комплекс «розвивальних стимулів» – *просторово-предметний компонент освітнього середовища*.
2. Організувати «розвивальну діяльність» суб'єктів освітнього процесу – *технологічний компонент*.
3. *Соціальний компонент* – організувати «розвивальну міжособистісну взаємодію» суб'єктів, що опосередковує вплив на особистість відповідних стимулів та заохочення її відповідною діяльністю в контексті освітнього процесу [22].

Третій шлях підготовки майбутнього вчителя початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра—це самоосвіта у сфері здійснення проєктування в початковій школі. Самоосвіта та саморозвиток – ті напрямки, завдяки яким відбувається професійний саморозвиток учителя. За «Українським педагогічним словником» С. У. Гончаренка зазначено, що самоосвіта – це «освіта, що набувається поза навчальним закладом шляхом самостійної роботи». Необхідно враховувати, що самоосвіта може розвиватися лише при дотриманні двох кардинальних умов: наявності потреби в самоосвіті та пізнавальної діяльності майбутнього вчителя.

До *основних умінь самоосвіти* науковці відносять: по-перше, уміння прогнозувати розвиток ситуації, мислено охопити подальшу діяльність; по-друге, уміння планувати професійну діяльність (враховувати фактор часу, вибирати оптимальні варіанти, використовувати різні підходи при ухваленні рішень); по-третє, уміння організувати намічені плани; по-четверте, уміння обліку, контролю й регулювання, що уможлиблює критично оцінювати свої можливості в розв'язанні власних завдань. Постійно тренуючись у розумінні, самостійному засвоєнні матеріалу, вчитель початкових класів вчиться аналізувати, узагальнювати, розвиває педагогічне мислення, підвищує культуру своєї розумової діяльності в цілому [62].

Таким чином, професійний саморозвиток (самоосвіта, самореалізація, самовдосконалення, самовиховання) та потреба вчителя початкових класів у самозміні – одна з головних цілей сучасної освіти.

Студенту, майбутньому вчителю початкових класів, важливо розуміти, що змінилися не лише концептуальні засади Державного стандарту [21] початкової школи, а й оформлення освітнього середовища. Сучасне освітнє середовище розвитку створює індивідуалізоване та персоналізоване довкілля, де кожна дитина має можливість відшукати себе. А традиційна схема «учитель – учень – підручник» змінюється на схему «учитель – учень – підручник – електронний підручник – ІКТ» [53]. Тож майбутньому вчителю необхідно відповідально готуватися до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Адже молодший шкільний вік – один із найважливіших періодів у процесі розвитку особистості. Безпечне й безтурботне середовище дошкільного закладу змінюється світом, який наповнений безліччю вимог, обов'язків і обмежень: жорсткий режим відвідування школи; систематична праця, укладена в ширші часові рамки; нові норми і правила поведінки; виконання вказівок учителя.

Як було з'ясовано раніше, дослідження освітнього середовища розвитку молодшого школяра визначається вітчизняними й зарубіжними вченими як одна з найважливіших психолого–педагогічних проблем. Її вирішення пов'язують із посиленням виховного впливу на особистість освітнього середовища закладу освіти. Оскільки молодший школяр більшу частину свого часу перебуває в закладі освіти, можна стверджувати, що його соціокультурний та інтелектуальний розвиток відбувається з урахуванням специфіки шкільного освітнього середовища, яке впливає на найважливіші процеси формування особистості. Адже саме в початкових класах закладаються основи знань школяра, формуються вміння і навички. Саме в цьому віковому періоді закладається та зміцнюється фундамент здоров'я й розвитку рухових якостей, потрібних для ефективної участі в різних формах

рухової активності, що, у свою чергу, створює умови для активного й спрямованого формування та розвитку інтелектуальних задатків дитини [38].

На даний час активно розробляється проблематика освітнього середовища такими науковцями, як: Н. Гонтаровська, В. Ясвін, А. Хуторський, В. Лебедева, В. Моляко, І. Баєва, В. Лозова та ін. Потрібно зазначити, що проблему розвитку, навчання і виховання молодшого школяра ці вчені розглядають у контексті системи «дитина – освітнє середовище». Так, за визначенням науковця П. Лернера, освітнє середовище – це «клімат для зростання підростаючої людини. Тому його культивування має стати смисловим центром інноваційних удосконалень освіти» [38]. Особливо це стосується початкової школи, де навчальна діяльність є провідною, змінюючи ігрову.

Важливість і актуальність питання проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра засвідчує й аналіз наукової літератури про те, що більшість майбутніх фахівців початкової школи не зовсім усвідомлюють сутності освітнього середовища у освітньому процесі школи I ступеня та мають обмежене уявлення про методи його проєктування й організацію.

Так, на думку О. Савченко, освітнє середовище початкової школи – це предметно-просторове, психодидактичне й гігієнічне середовище, «у межах якого має панувати особлива атмосфера емоційного добробуту всіх вихованців, незалежно від рівня їх навчальних досягнень» [70].

Зазначимо, що в науковій літературі поняття «освітнє середовище» розглядається, по-перше, у вимірах соціальної педагогіки як єдність дій закладу освіти, сім'ї, позашкільних державних і громадських установ та інформаційно-культурного середовища. По-друге, як сукупність матеріальних вимог у відповідності з педагогічними, ергономічними, санітарно-гігієнічними вимогами до освітнього процесу. По-третє, як різноманітний,

різноманітний світ, який оточує людину, формує її уявлення про цей світ, ставлення до людей, довкілля, навколишньої дійсності [29].

Отже, освітнє середовище – це той простір у школі, що оточує школяра, та з яким школяр постійно взаємодіє. При цьому вчені наполягають, що освітнє середовище обов'язково має бути розвивальним, тобто середовищем розвитку молодшого школяра.

Плануючи проектування освітнього середовища розвитку, майбутній учитель початкових класів повинен бути ознайомлений із теоретичними дослідженнями науковців щодо проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, також необхідно брати до уваги теоретичні міркування про розвиток дитини, описані у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів (Жан Піаже, Лев Виготський, Ерік Еріксон та ін.). Створення освітнього середовища розвитку має заохотити самовизначення дітей у класі та сприяти розвитку їхніх спроможностей, оскільки відомо, що люди, які контролюють те, що відбувається з ними, краще адаптовані до життя.

Певна річ, учителеві обов'язково бути архітектором чи дизайнером, щоб створити сучасне освітнє середовище. Це довели Ребекка Харе і Роберт Діллон – автори книги «Простір: керівництво для педагогів». Вони пропонують розпочати оновлення шкільного дизайну із залучення учнівського потенціалу. Звичайно, інтер'єр та облаштування класів здійснюється насамперед для розвитку молодших учнів. Тому майбутньому вчителю початкових класів необхідно усвідомити, що добре обладнане, безпечне середовище створює можливості для різноманітних форм навчальної діяльності та забезпечує сприятливу емоційну атмосферу, мотивує та налаштовує учнів на продуктивну діяльність [56].

Таким чином, майбутні вчителі початкових класів мають усвідомлювати всю відповідальність за своїх учнів, за проєктоване освітнє середовище, що передбачає такі обов'язки:

1. Організувати стимулююче навчальне середовище.
2. Організувати (за потреби) інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей.
3. Поважати кожну дитину, вірити в її успішність; бути чесним, визнавати свої помилки.

Сьогодення вимагає від кожного вчителя початкової школи відповідальності за свою роботу, відмови від шаблонних форм і методів навчання, вміння працювати творчо, саме тому потрібно постійно удосконалюватись. Цього вимагає «Професійний стандарт учителя початкових класів» (2018), розроблений Міністерством освіти і науки України спільно з представниками освітянської спільноти та педагогічних вишів і затверджений на національному рівні Міністерством соціальної політики України [65]. Серед функцій учителя, окреслених у документі, – створення освітнього середовища, забезпечення й підтримка навчання, виховання й розвитку в освітньому середовищі й родині. Професійний стандарт є своєрідною основою для створення відповідного стандарту педагогічних закладів вищої освіти.

Відповідальна робота над створенням освітнього середовища—це безперервний процес пошуку нових можливостей і ресурсів. Виходячи з цього, напрямок діяльності вчителя початкових класів, пов'язаний із проектуванням освітнього середовища розвитку молодшого школяра, є одним із пріоритетних у справі розбудови Нової української школи.

Таким чином, забезпечення у процесі професійної підготовки майбутніх учителів якісним творчим освітнім середовищем закладу вищої освіти є одним із шляхів формування професійного потенціалу студентів, майбутніх фахівців початкової школи. Цьому прияє опосередкований вплив усіх компонентів

освітнього середовища закладу вищої освіти, що, в свою чергу, впливає на професійне становлення та готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в умовах НУШ.

3.2. Обґрунтування та зміст Комплексної програми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра

Уважно проаналізувавши результати дослідження, ми прийшли до висновку, що частина майбутніх учителів початкової школи повністю не усвідомлюють значення освітнього середовища розвитку в освітньому процесі початкової школи, його функцій, дидактичних особливостей і володіють обмеженим арсеналом методів його моделювання (проєктування).

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту показали необхідність удосконалення підготовки студентів щодо проєктної діяльності в початковій школі. На нашу думку, такий процес має здійснюватися на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні майбутні вчителі початкових класів мають опанувати понятійно-категоріальний апарат сфери проєктування, набувати досвіду планування проєктної діяльності, усвідомлювати особливості даного виду діяльності в початковій школі. На практичному рівні студенти, майбутні вчителі початкової школи, мають формувати вміння здійснювати проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, розуміти функції вчителя під час процесу проєктування, по можливості залучати молодших школярів до проєктно-комунікативної роботи, оцінювати активність та внески дітей в отриманні проєктного результату.

Враховуючи все вище зазначене, ми розробили Комплексну програму підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі (рис.3.1).

Рис. 3.1. Комплексна програма підготовки студентів, майбутніх учителів початкових класів, до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі

Комплексний характер програми полягає у поєднанні різних аспектів процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування, взаємовпливі її компонентів, що і забезпечує її ефективність. Програма передбачає єдність цілей, завдань, змісту, форм та методів процесу підготовки студентів, майбутніх учителів початкової школи (рис. 3.1).

У Комплексній програмі підготовки реалізується системний підхід як послідовність і супідрядність всіх компонентів підготовки майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів, урахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які сприяють або перешкоджають ефективному здійсненню даного процесу. Саме системний підхід у контексті нашої проблеми набуває сьогодні вагомого значення, оскільки системна методологія є найбільш упорядкованою надійною основою для вирішення підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів, дозволяючи розкривати й аналізувати складові компоненти даного процесу та послідовно поєднувати їх один з одним, при цьому упорядковуючи елементи системи.

Комплексна програма підготовки містить чотири основних блоки: концептуальний, змістовий, діяльнісний та результативний.

Розглянемо системні компоненти даного процесу в контексті їх ефективного взаємовпливу та взаємодії.

У *Концептуальному блоці* представлені базові компоненти процесу підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі: мета, завдання, шляхи та етапи даного процесу.

Мета програми: удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Дана мета конкретизується у завданнях:

1. Формування теоретичної бази проєктної діяльності під час навчання у закладі вищої освіти; ознайомлення з науковими дослідженнями щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

2. Формування практичного досвіду проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра під час педагогічної практики в початковій школі.

3. Залучення студентів до виконання різних проєктів як важливого засобу опанування проєктної діяльності в умовах освітнього процесу (підготовка до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра).

4. Ознайомлення з передовим педагогічним досвідом проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в межах освітніх закладів України.

Ми вважаємо, що підготовка студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі має здійснюватися різними *шляхами*, а саме: навчання у закладі вищої освіти, педагогічна практика в початкових класах закладів загальної середньої освіти та самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкових класів. Всі шляхи підготовки студентів були детально описані в параграфі 3.1. Ми наголошуємо на тому, що всі визначені та схарактеризовані шляхи спрямовані на формування проєктувального досвіду майбутніх учителів початкових класів, формування в них ціннісного ставлення до проєктування освітнього середовища розвитку як засобу розвитку молодших школярів у проблемному життєвому полі, оволодіння проєктуванням як важливим компонентом професійної майстерності майбутніх фахівців початкової школи.

Отже, підготовка студентів, майбутніх учителів початкової школи, яка буде здійснюватися різними шляхами, стане результативною й забезпечить успішність майбутньої професійної діяльності студентів в аспекті проєктування освітнього середовища розвитку для учнів молодшого шкільного віку початкової школи.

Необхідно зазначити, що процес підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі має проходити *декілька етапів*:

перший етап – входження в проєктний простір;
другий етап – занурення у сферу проєктування;
третій етап – майстерність проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Детально розглянемо сутність кожного з означених етапів.

Головною метою *першого етапу* (входження у проєктний простір) є усвідомлення студентами сутності та особливостей проєктної діяльності через виконання проблемних завдань різної складності, ознайомлення з методом проєктів, оволодіння основами самостійної пошуково-дослідної діяльності з виявлення творчої ініціативи та здійсненням оцінних дій щодо результативності власної діяльності у сфері проєктування.

Другий етап (занурення у сферу проєктування) характеризується визначенням простору практичного застосування проєктної діяльності, формуванням ставлення до проєктування як необхідного засобу професійного розвитку майбутнього вчителя, опанування логіки, структури, технології, змісту та процесуальних аспектів здійснення проєктування, рефлексії його результатів. Даний період передбачає активну участь у різноманітних проєктах.

Третій етап (майстерність проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі пов'язаний із набуттям досвіду проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі). Цей етап **визначається проходженням студентами педагогічної практики в початкових класах** закладів загальної середньої освіти для перенесення власного досвіду виконання проєктів в освітній процес. Студенти-практиканти мають усвідомити, яким чином у проєктуванні освітнього середовища розвитку мають враховуватися вікові особливості молодших школярів, як впливає на успішність специфіка психофізіологічного розвитку дітей даної вікової категорії, які функції виконує вчитель, проєктуючи освітнє середовище розвитку учнів початкової школи, як побудувати творчу проєктувальну співпрацю вчителя й учнів. Даний період вимагає від майбутніх учителів

проявів нестандартного мислення, педагогічної імпровізації, диференціювання чинників досягнень і невдач, широкого діапазону ерудованості.

Звісно, такий поділ підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра на етапи досить умовний, оскільки засвоєння проєктувальних особливостей залежить від індивідуальних особливостей майбутніх учителів початкових класів, проте, на нашу думку, динаміка кожного етапу дає змогу простежити логіку підготовки майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра та більш чітко діагностувати її результативність.

Отже, основні компоненти концептуального блоку нашої Комплексної програми підготовки розкривають суттєві системні лінії, які визначають спрямованість підготовки студентів на успішне оволодіння процесом проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра, та формування здатності переносити проєктувальний досвід в освітнє поле початкової школи.

Змістовий блок програми підготовки пов'язаний із компонентами процесу підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів, а саме: *мотиваційним, когнітивним, організаційним та рефлексивним*. Зазначеним компонентам була дана характеристика у параграфі 2.1. Тісний взаємозв'язок даних компонентів відображає комплексний характер підготовки, тому послаблення або випадіння будь-якого компоненту програми негативно вплине на ефективність усього процесу підготовки студентів у закладі вищої освіти до проєктування освітнього середовища розвитку для учнів молодшого шкільного віку.

У **діяльнісному блоці** представлені технологічні аспекти підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі: методи, форми та педагогічні умови.

Ми переконані, що важливим аспектом практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів є методи, які використовуються під час

навчання у закладі вищої освіти. Так, до ефективних методів оволодіння проєктувальною діяльністю ми віднесли кейс-метод, інтерактивні методи та метод проєктів. При цьому, метод кейсів та інтерактивні методи краще застосовувати на першому етапі підготовки студентів, бо ці методи дають змогу опанувати правила групової та колективної взаємодії й засвоїти алгоритм розв'язання проблеми. Тоді як метод проєктів слід використовувати на другому етапі підготовки студентів, оскільки саме під час самостійного виконання проєктів студенти засвоюють усі особливості проєктної діяльності й формують власний проєктувальний досвід. Саме цей досвід буде корисним на третьому етапі підготовки, коли майбутні вчителі початкових класів будуть проєктувати освітнє середовище розвитку молодшого школяра. У такому разі вони зможуть поєднати свій досвід проєктування освітнього середовища розвитку молодших учнів зі специфікою вікової категорії молодших школярів.

Більш детально розглянемо методи підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі.

Метод ситуаційного аналізу – **метод Case-study**, його сутність полягає в створенні проблемної ситуації на основі фактів реального життя, яка пов'язана з майбутньою професійною діяльністю.

Зарубіжні дослідники Авінаш К. Діксіт, Баррі Дж. Нейлбафф вважають, що кейс-метод передбачає всебічний аналіз ситуації, визначення причинно-наслідкових зв'язків, розбір умов, суб'єктів дій. Даний метод навчає «вчасно змінювати концептуальні підходи до розв'язання проблеми, приймати обґрунтовані рішення в умовах обмеженого часу, обирати правильну тактику залежно від обставин і намірів, оцінювати стратегічні цілі, розуміти ситуативний контекст, усвідомлювати позицію суб'єктів і мотиви їх діяльності» [27].

До основних елементів кейсу науковець К. Зубар відносить:

- «Анатомію кейсу.
- Середовище (де відбуваються події в кейсі).

- Тема (про що йде мова в кейсі).
- Питання (про що запитується в кейсі).
- Дані (яка інформація подається в кейсі).
- Розв'язок кейса (який вимагається стиль мислення (дедуктивний – застосування теорії, індуктивний – створення теорії, конвергентний – аналітичний, дивергентний – творчий).
 - Аналіз кейса (результат, який необхідно досягнути: закритий кейс— єдина відповідь, відкритий – кілька можливих відповідей).
 - Час, необхідний для обговорення (мало часу, багато часу)» [27, с. 8].

Цей метод розвиває в майбутніх учителів самостійне мислення, уміння вислуховувати та враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловлювати свою. За допомогою даного методу студенти мають можливість проявити й удосконалити аналітичні та оціночні навички, навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленої проблеми.

Раціональне використання кейс-методу в підготовці студентів, майбутніх учителів початкових класів, дає змогу навчити їх виявляти протиріччя, активізувати пошукову діяльність, стимулювати аналітичну роботу, розкрити творчий потенціал під час знаходження потрібного рішення розв'язання проблеми. Уміле використання кейс-методу в підготовці майбутніх учителів спрямоване на формування здатності використовувати теоретичний матеріал для аналізу практичних проблем; розвиток умінь орієнтуватися у ситуації, вибирати та організовувати пошук головної інформації; вироблення навичок формулювати питання і запити; розробляти багатоваріантні підходи до реалізації плану дії; самостійно приймати рішення в умовах невизначеності; опановувати навички та прийоми здійснення всебічного аналізу ситуації, прогнозування (моделювання) способів її розвитку; формування вмій і навичок конструктивної критики.

Крім того, цей метод сприяє уявному вибудовуванню проблемної ситуації, формуванню певного ставлення до суперечностей, закладених в цю

ситуацію, психоемоційному переживанню її конфліктних моментів. Все це активізує мислення та досвід студента для успішного її розв'язання.

Таким чином, метод кейсів дозволяє створити уявний досвід майбутніх учителів щодо проблемних аспектів проектування освітнього середовища розвитку, а в подальшому цей досвід стане міцною основою впевненості вчителя у прийнятті правильного рішення під час його потрапляння у схожі суперечливі моменти.

Методи інтерактивного навчання, тобто співнавчання, взаємонавчання, є досить ефективними у підготовці студентів до проектування та організації різних проєктів у початковій школі. Ці методи захоплюють слухачів, пробуджують у них інтерес та мотивацію, навчають самостійному мисленню та діям. Таке навчання дозволяє різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість, а й на почуття, волю (дії, практику). Крім того, інтерактивні методи сприяють формуванню комунікативних умінь та навичок учасників взаємодії, навчають встановлювати емоційний контакт зі співрозмовником, працювати в команді, прислухатися до думки партнерів, поважати альтернативні погляди, чітко та ясно формулювати власну думку, знаходити переконливу аргументацію, здійснювати рефлексивні дії, критично ставитися до результатів співпраці, організовувати діалогічне (полілогічне) спілкування, будувати стосунки на основі рівноправних позицій, виключаючи домінування одного з партнерів інтерактивної взаємодії. Інтерактивні методи передбачають моделювання життєвих ситуацій, вирішення творчих завдань, розв'язання спільних проблем. Зокрема, метод «мозкового штурму» дає змогу швидко зібрати банк пропозицій для розв'язання проблеми завдяки активному генеруванню ідей студентами [83].

Продуктивним і цікавим інтерактивним методом виступає «метод імітаційних ігор», коли студенти імітують будь-які ситуації оточуючої дійсності. Учасники таких ігор реагують на конкретну ситуацію в межах заданої програми. У виконанні ситуативних ролей майбутні вчителі формують

практичний досвід професійної діяльності й опрацьовують у ситуаціях імітації реальні вміння та навички, які складають основу їх компетентності.

Популярний інтерактивний метод «Два-чотири-всі разом» ефективний для виконання великих за обсягом робіт. Студенти, майбутні вчителі, спочатку в парах знаходять спільне рішення. А потім всі разом обговорюють ідеї й обирають найбільш доцільний варіант. У такий спосіб студенти навчаються знаходити спільну мову, допомагати один одному в разі потреби, відповідати за колективний результат роботи. У них формується усвідомлення принципів колективної праці як основи майбутньої професійної діяльності в початковій школі [83].

Таким чином, інтерактивні методи, моделюючи життєві ситуації, спрямовують студентів на творче вирішення завдань і спільне розв'язання проблем, ефективно сприяють формуванню цінностей, навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці та взаємодії.

Але основним методом підготовки майбутніх учителів початкових класів виступає «проектний метод» як прогресивна технологія ХХІ ст., комплексний навчальний метод, який дає змогу індивідуалізувати освітній процес, сформувати самостійність студентів у плануванні, організації та контролі своєї діяльності. Метод проектів, вважає науковець Є.Полат, передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішити проблему під час самостійних дослідницько-пошукових і творчих дій з обов'язковою презентацією результатів [61].

Головна суть даного методу полягає в тому, щоб стимулювати інтерес суб'єкта навчання до певних проблем, що припускають володіння деякою сумою знань і через проектну діяльність, яка передбачає рішення однієї або цілого ряду проблем, показати практичне застосування отриманих знань, тобто від теорії до практики (від проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра до його створення). Вихідний принцип цього методу – опора на інтереси сьогодення.

Аналіз методичної літератури останніх років свідчить, що цінність методу проєктів полягає в сприянні розвитку ініціативи, самостійності, свідомого ставлення до діяльності. Саме цей метод передбачає досягнення дидактичної мети через детальне розв'язання проблеми, яка повинна завершитись цілком реальним практичним результатом, оформленим відповідним способом (створенням освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі) [30].

Надзвичайно важливим у підготовці студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі є виконання проєктів освітнього спрямування, які побудовані на розв'язанні освітніх проблем і навчають, як досягати конкретного, заздалегідь передбачуваного, результату, визначати ціль і вибудовувати шлях її досягнення, організовувати комунікативну мережу проєктування, проводити пошуково-дослідну роботу з діагностики проблеми, формувати ресурсну базу, презентувати результат у будь-якій формі.

Таким чином, під час самостійного виконання проєктів студенти опановують алгоритм розв'язання проблеми, засвоюють правила співпраці та взаємодопомоги, виконують різноманітні функціональні обов'язки, навчаються відповідати за результати власної діяльності, передбачати наслідки своїх дій, планувати та організовувати індивідуальну та колективну проєктну діяльність, представляти її результати.

Отже, на другому етапі підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів важливо максимально залучати майбутніх учителів початкових класів до виконання різнотематичних проєктів. Отримані знання та практичний досвід вони зможуть використати на третьому етапі підготовки, а саме: під час педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти. Тоді студенти-практиканти зможуть поєднати свій досвід проєктування освітнього середовища розвитку молодшого учня, роблячи при цьому корекцію на вікові особливості даної категорії школярів. Також студенти під час практики зможуть вивчати інтереси та потреби учнів

початкової школи для ефективної організації проєктної діяльності молодших школярів уже під час своєї професійної діяльності після закінчення вузу.

Одним із компонентів діяльнісного блоку є форми підготовки. На нашу думку, поряд із традиційними формами занять у закладі вищої освіти – лекція, семінарське чи практичне заняття, важливо застосовувати і такі форми: конференції, тренінги, спеціальні курси, проєкти.

Відомо, що наукові конференції вважаються невід’ємною формою обміну досвідом і водночас ефективним засобом реалізації набутих знань із проєктних основ, активізації навчально-пізнавальної діяльності. Ось чому конференції необхідно використовувати для узагальнення досвіду проєктної діяльності, обміну результатами досліджень у проєктній сфері для подальшого врахування недоліків своєї роботи. На конференціях звертається увага на цікаві й актуальні ідеї та пропозиції, які можна буде використати при подальшій проєктній роботі, зокрема при проєктуванні освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

До інноваційних педагогічних форм освітнього процесу відноситься *тренінг*. За словами дослідника І. Бопко, це «форма соціально-педагогічної діяльності, спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання» [6].

На думку вчителів-практиків, тренінг є одним із найбільш доступних та ефективних способів формування знань і досвіду, що знадобляться студентам у майбутній педагогічній професії, бо так само, як і будь-яке навчальне заняття, тренінг має певну мету: інформування та набуття учасниками тренінгу нових навичок та умінь; опанування нових технологій у професійній сфері; зміна погляду на проблему, на процес навчання, розуміння того, що він може давати наснагу та задоволення; підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до себе і життя; пошук ефективних шляхів розв’язання поставлених проблем завдяки виконанню в тренінговій роботі різних функцій, які впливають на розв’язання проблем [61].

У тренінгах навчання відбувається шляхом вирішення реальних проблем у реальних умовах. Це, в свою чергу, розвиває відповідальність учасників за процес свого навчання, оволодіння новими знаннями та новим досвідом.

Так, на тренінгових заняттях студенти повинні засвоїти особливості здійснення проєктної діяльності, принципи створення колективного проблемного простору обміну інформацією, стимулювання успіху, процедури занурення в проблемну ситуацію з використанням ефектів множення знання, інсайтного осяяння, обміну відкриттями, механізм ухвалення правильного рішення.

Таким чином, тренінг допомагає майбутнім вчителям початкових класів практично відпрацювати функціональні основи проєктування, які вони зможуть використати при проєктуванні освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

На нашу думку, дуже важливу роль у підготовці студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі відіграють і **спеціально розроблені курси**, які дозволяють спрямувати роботу студентів, майбутніх учителів початкової школи саме на оволодіння основами проєктування освітнього середовища розвитку початкової школи. Зокрема, ми вважаємо, доцільно ввести у навчальний план спеціальності 013 «Початкова освіта» спец. курс **«Проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра: теорія та практика проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі, його особливості** (додаток Ж).

Пропонований нами спецкурс передбачає набуття здобувачами освіти компетентностей щодо застосування педагогічних інновацій до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Форми і методи навчання: курс буде викладений у формі лекцій та практичних занять, організації самостійної роботи студентів у бібліотеках і комп'ютерних мережах. Викладач використовуватиме такі методи навчання: лекція-діалог, лекція-візуалізація, проблемно-пошуковий метод, кейс-метод, інтерактивні

методи («мозковий штурм», круглий стіл, ділова гра, метод проєктів, метод моделювання, тренінг, розв'язання педагогічних завдань). Спецкурс передбачає використання підручників, посібників з інноваційної діяльності; наукових джерел інформації в галузях дослідження сучасної педагогічної інноватики; додаткових джерел: словників, енциклопедій тощо.

Ми вважаємо, що така системна реалізація підготовки майбутніх учителів до педагогічного проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра сприятиме особистісному й професійному зростанню педагогів, а також розширенню їхнього світоглядного бачення, який поставатиме цілісною інформаційною системою, яку вони залучатимуть до навчальної взаємодії з молодшими учнями в різних видах діяльності.

Отже, різноманітність форм освітнього процесу в закладах вищої педагогічної освіти є запорукою ефективності підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі.

На нашу думку, ефективність підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі залежить від педагогічних умов. Ми вважаємо, що, *відповідно нашої проблеми дослідження, такими педагогічними умовами є:*

1. *Проблематизація навчання.*
2. *Побудова комунікативного проєктного простору.*
3. *Створення проєктувального середовища.*

Виділені такі педагогічні умови схарактеризовані у параграфі 1.3..

Результативний блок Комплексної програми підготовки пов'язаний із обґрунтуванням компонентів діагностики ефективності підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі. Компонентами даного блоку виступають критерії та рівні підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів.

Нами були визначені наступні критерії:

- наявність знань у сфері проєктної діяльності (знання про сутність, структуру, особливості проєктної діяльності);
- знання щодо специфіки, компонентної структури, функціональної природи проєктування;
- сформованість мотиваційних орієнтирів щодо проєктування в початковій школі (прояв стійкого інтересу до актуальних проєктних проблем в початковій школі);
- ставлення до проєктної діяльності як ефективного засобу формування творчої особистості;
- ступінь практичної готовності до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі (здатність до організації проєктно-діалогічної комунікації; володіння методологією проєктування);
- рівень рефлексивної майстерності (здійснення аналітичної роботи щодо проєктування освітнього середовища розвитку для молодших школярів: аналіз, порівняння, зіставлення);
- диференціювання чинників досягнень та недоліків проєктування освітнього середовища розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Також нами було обґрунтовано рівні підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра:

1. Рівень елементарної підготовки (низький),
2. Рівень проєктної грамотності (середній),
3. Рівень досконалої підготовки (високий).

Критерії та рівні схарактеризовано у параграфі 2.1.

Результатом дії Комплексної програми має стати удосконалення підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку учнів молодшого шкільного віку в педагогічних закладах вищої освіти.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Цінність проєктувального середовища полягає в тому, що студенти, майбутні фахівці початкової школи, мають змогу засвоїти алгоритм розв'язання проблем різної складності та зрозуміти шляхи виходу з проблемної ситуації.

Уміло організована підготовка студентів, майбутніх учителів початкових класів, до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра виступає нагальною потребою сучасного суспільства і має здійснюватися такими шляхами: навчання у ЗВО, набуття досвіду щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра під час практики в закладах загальної середньої освіти та шляхом самоосвіти.

Освіта перетворює та спрямовує життя суспільства, при цьому зберігаючи все те, що має цінність для людини; визначає стратегію й реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра»; формує нове мислення і нове бачення сенсу життя.

Враховуючи результати констатувального етапу педагогічного дослідження, було розроблено Комплексну програму підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі. Зроблено наукове обґрунтування Комплексної програми підготовки, проаналізований її зміст.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене наукове дослідження процесу підготовки студентів, майбутніх учителів початкових класів, до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі дало змогу сформулювати наступні висновки:

1. Узагальнено погляди вчених на поняття «освітнє середовище початкової школи», ми розуміємо як взаємозв'язок конкретних матеріальних, комунікаційних і соціальних умов, що забезпечують процеси навчання, виховання й розвитку учнів початкових класів в рамках початкової освіти.

Теоретичний аналіз поняття «освітнє середовище розвитку» (розвивальне освітнє середовище) дає змогу визначити сутність проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра як процес вмотивованої активності особистості вчителя, спрямований на розв'язання актуально життєвої проблеми з метою отримання конкретного результату.

2. Схарактеризовано головні складники проєктної діяльності та організаційну структуру, окреслено завдання, функції та ознаки даного виду діяльності; виявлено значення проєктної діяльності для розвитку особистості (і молодших школярів у тому числі); акцентовано увагу на особливостях проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі.

3. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють підвищенню ефективності процесу підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі: проблематизація навчання, побудова комунікативного проєктного простору та створення проєктувального середовища.

4. Визначені критерії підготовки студентів, майбутніх учителів початкових класів, до проєктування в початковій школі: наявність знань у сфері проєктувальної діяльності, сформованість мотиваційних орієнтирів щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів, ступінь практичної готовності до проєктування в початковій школі, рівень рефлексивної майстерності вчителя. На основі визначених критеріїв та їх

показників розроблена гіпотетична модель рівнів підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку в початковій школі: рівень елементарної підготовки (низький), рівень проєктної грамотності (середній), рівень досконалої підготовки (високий).

5. На основі визначених критеріїв, показників та рівнів проведено констатувальний етап педагогічного експерименту й охарактеризовано сучасний стан підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі: рівень досконалої підготовки діагностовано у 16,2 % майбутніх вчителів початкових класів; рівень проєктної грамотності зафіксовано у 58,4 % студентів; 25,4 % студентів показало рівень елементарної підготовки.

6. За результатами теоретичного аналізу стану обґрунтування проблеми підготовки студентів, майбутніх учителів початкових класів, до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра з'ясовано, що в умовах нестабільного зовнішнього середовища перед закладами вищої освіти постало питання зробити змістові корекції у підготовку майбутніх учителів початкових класів, а саме: створити умови оволодіння студентами ефективним способом розв'язання проблем – проєктування, і в подальшому успішно реалізовувати даний вид діяльності в професійній сфері.

Представлені шляхи активізації підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі: навчання у вищому закладі освіти, набуття проєктного досвіду під час педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти, самоосвіта у сфері здійснення проєктувальної діяльності.

7. Розроблено Комплексну програму даної підготовки, яка містить чотири основних блоки: концептуальний (мета, завдання, шляхи, етапи підготовки), змістовий (мотиваційний, когнітивний, організаційний, рефлексивний компоненти підготовки), діяльнісний (методи, форми, педагогічні умови підготовки) та результативний. (критерії, показники, рівні підготовки). У Комплексній програмі підготовки студентів реалізується

системний підхід як послідовність і супідрядність усіх компонентів підготовки майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів, урахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які сприяють або перешкоджають ефективному здійсненню даного процесу. Результативний блок пов'язаний із обґрунтуванням компонентів ефективності підготовки студентів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Компонентами даного блоку Комплексної програми підготовки виступають критерії та рівні підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів.

Результатом дії Комплексної програми підготовки студентів має стати удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Враховуючи все вище зазначене, ми прийшли до висновку: проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра – одна з нагальних методичних проблем Нової української школи, вирішення якої пов'язано з підготовкою майбутніх фахівців початкових класів у вищих навчальних закладах. Зміни технологій підготовки педагога до роботи в системі інноваційної освіти, у структурі підготовки студентів забезпечать професійний розвиток здобувачів вищої освіти, сформулюють фахові компетентності щодо теоретичних основ педагогічної інноватики, зокрема у проєктуванні освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Проведене наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми і перспективою подальшої науково-дослідної діяльності, на наш погляд, є адаптація запропонованої моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до умов дистанційної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адольф В. А. Професійна компетентність сучасного вчителя: монографія. Київ: Знання, 2008. 310 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи: курс лекцій: модульне навчання. Київ, 2005. 400 с.
3. Андрєєва В. М. Такі різні діти! Що з ними робити. *Початкове навчання і виховання*. Вкладка «Педагогічна академія пані Софії» +, 2009.
4. Богін В. Г. Принципи нової гуманної школи. Початкова освіта. Інновації та практика. Київ, 2004. 36 с.
5. Бопко І. З. Роль інноваційних технологій у формуванні педагогічної техніки майбутніх учителів іноземних мов. *Вісник національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Випуск 2.
6. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, 2019. 240 с.
7. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навчальний посібник. Одеса: «ТЕС», 2000.
8. Богданова І. М. Педагогічні інновації в школі підготовки вчителя: кінець ХХ – початок ХХІ століття: Монографія. Одеса : М.П. Черкасов. 2009. 157 с.
9. Богін В. Г. Принципи нової гуманної школи. Початкова освіта. Інновації та практика. Київ, 2004. 36 с.
10. Боровець О. В. Освітнє середовище початкової школи: сучасні підходи та вимоги. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. праць. 2019. № 9. С. 114–120. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/6/124>. (дата звернення 10.02.2023).
11. Буряк В. Навчальна діяльність у комп'ютерному середовищі. *Рідна школа*. 2006. № 9. С. 14–17.

12. Василевська Л. С. Проектна діяльність методиста як засіб удосконалення професійної майстерності педагогів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2012. № 6.
13. Водолазська Т. Освітнє середовище як «третій учитель». Імідж сучасного педагога. 2018. № 4. С. 10–12. URL: ispr.poippo.pl.ua/article/download/135715/136753 (дата звернення 10.02.2023).
14. Водолазська Т.В. Просторова організація класу: як зонувати кабінет початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 6 (183). С. 33–35.
15. Водолазська Т. В. Модель доброзичливого для дітей освітнього середовища. *ПостМетодика*. № 5 (108). 2012. URL: <http://poippo.pu.ua>. (дата звернення 10.02.2023).
16. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини: монографія. Київ: РВА Дніпро-VAL, 2010. 623 с.
17. Гущина Н. І., Орлова Т. Г., Кондратова Л. Г. Нова українська школа: організація діяльності в початковій школі на засадах партнерської взаємодії учасників освітнього процесу: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с.
18. Давидов В. В., Слободчиков В. І. Молодший школяр як суб'єкт навчальної діяльності. *Питання психології*. 1992. № 3–4. С. 14–19.
19. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua>. (дата звернення 10.02.2023).
20. Дрокіна А. С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах інформатизації освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. № 5 (74). С. 67–76.
21. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. № 7(90), 2012. С. 135–138.

22. Елькін М. В. Формування професійної компетенції майбутнього вчителя географії засобами проєктної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: Бердянськ, 2004. 199 с.
23. Зайченко І. В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Освіта України; КНТ, 2008. 528 с.
24. Зубар К. Моделювання освітнього просторув умовах реалізації концепції «Нова українська школа»: метод. рекомендації / за ред. В. В. Стойкова. Миколаїв: ОІППО, 2018. 36 с.
25. Іванова С. В. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Вип. 52. С. 152–156.
26. Ілляшенко Т. Причини невстигання молодших школярів: які вони? *Початкова школа*. 2007. № 1. С. 2–4.
27. Касярум Н. В. Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*, 2008.
28. Кен Робінсон, Лу Ароніка. Школа майбутнього. Львів: ЛІТОПИС, 2016. – 258 с.
29. Кисіль М. В. Простір освіти з точки зору її основного суб'єкта. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2006. Вип. 88. С. 138–141.
30. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. Львів: Світ, 2019. 123 с.
31. Колеснікова І. А. Педагогічне проєктування: навч посіб. для ВЗО. 3-є вид. Київ: Видавничий центр «Академія», 2008. 288 с.
32. Косенко Д. Ю. Новий освітній мотивуючий простір: посібник. Київ, 2019. 255 с.
33. Косенко Д. Новий освітній простір для Нової української школи: місія нездійсненна?! Портал громадських експертів: (портал).

34. Корнетов Г. Б. Педагогічне середовище: потенціал і проектування. *Шкільні технології*. 2006. № 3. С. 23–32.
35. Кравченко Т. В. Соціальне середовище як простір і чинник розвитку особистості. *Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти: мат-ли методологічного семінару АПН України*. Київ, 2005. 713 с.
36. Кривих С. В. Співвідношення понять «середовище» і «простір» в соціокультурному та освітньому аспектах. 2008.
37. Кроптя Ю. В. Підготовка майбутніх вчителів до організації освітнього середовища в НУШ. *Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах упровадження ідей Нової української школи: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (6–7 травня 2020 року): збірник тез*. Прилуки: Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І.Я. Франка, 2020. С. 300.
38. Лернер П. С. Проектування освітнього середовища для формування профорієнтаційно значимих компетентностей учнів. *Шкільні технології*. 2007. № 5. С. 86–92.
39. Локшина О. І. Статистичні дані про систему середньої освіти в Україні. *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики*. Київ: К.І.С., 2003. 296 с. С. 209–229.
40. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 30. 2013. С. 229–236.
41. Максименко С. Д., Папуча М. В. Освітній простір особистості та суспільна криза. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім.С.Г.Костюка АПН України; (за ред. С. Д. Максименка). Т. 7. Вип. 14. Київ: Логос, 2008. С. 28–31.
42. Манько В. М. Психолого-педагогічні умови підготовки студентів до засвоєння знань. *Наукові записки: зб. наук. ст.* Національний пед. ун-т ім.М.П.Драгоманова: укл. П. В. Дмитренко. Київ, 2000. С. 66–74.

43. Малахіна О. Особистісно зорієнтована модель навчання та її аксіологічна сутність. Рідна школа. 2002. № 10. С. 15–16.
44. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ: КУ імені Бориса Грінченка, 2010. 264 с.
45. Масюкова Н. А. Проектування в освіті: монографія. К: Технопринт, 1999. 288 с.
46. Махмутов М. Організація проблемного навчання в школі. Полтава: Педагогіка, 1977. 240 с.
47. Мелешко В. В. Сільська школа. *Енциклопедія освіти*. Акад. пед. наук України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 824–826.
48. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи (затверджено наказом МОН від 23.03.2018 № 283). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-osvitnogo-prostoru-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli> (дата звернення 10.02.2023).
49. Мирошникова А. Головні риси сучасних школярів та як їх спрямувати в корисне русло. URL: <http://osuitoria.media/opinions>
50. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед наук України. Київ: Педагогічна думка, 2011. 304 с.
51. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: використання інформаційно-комунікаційних технологій у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти» / уклад.: Олена Антонова. Київ: Генеза, 2019. 96 с.
52. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. / уклад: М. Кірик, Л. Данилова. Львів: Світ, 2019. 136 с.
53. Нова українська школа : організація позаурочної діяльності в початковій школі на засадах партнерської взаємодії учасників освітнього процесу: навч.-метод. посіб. / уклад.: Н. Гущина, Т. Орлова, Л. Кондратова. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 160 с.

54. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag.red.N.M.Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.
55. Новий Освітній Простір. Рекомендації. URL: <http://www.idfrr.minregion.gov.ua>. (дата звернення 10.02.2023).
56. Новіков А. М., Новіков Д. А. Методологія наукового дослідження. Київ: Книжковий дім «ЛІБРОКОМ», 2010. 280 с.
57. Паламарчук В. Педагогіка: навчальний курс з творчого саморозвитку/ 2-е вид. Полтава: АСМІ, 2000. 600 с.
58. Петухова Л. Є. Основні питання сучасної дидактики вищої школи / Л. Є. Петухова, О. В. Співаковський. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2011. № 3. С. 13–15.
59. Полат Є. С. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти. Київ, 2000. 272 с.
60. Пономарьов Р. Є. Освітній простір як основа розуміння теорії освіти. *Педагогічна освіта і наука*. 2003. № 1. С. 29–30.
61. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього закладу гуманітарного профілю: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 640 с.
62. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства соціальної політики України від 10. 08.2018 № 1143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>(дата звернення 10.02.2023).
63. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 № 998 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року».
64. Роціна С. М. Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку учнів. *Педагогічний альманах: зб. наук. пр.* Херсон: РПО, 2011. Вип. 12. Ч. 1. 313 с. С. 34–38.
65. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: 2012. 256 с.

66. Савченко О. Я. Духовний потнціал початкової освіти. Київ: СПД «Цудзинович Т.І.», 2007. С. 38–50.
67. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2012. № 1. С. 41–49.
68. Савченко О. Я. Сучасний урок в початкових класах. Київ: Магістр-S, 1997. 256 с.
69. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
70. Семенова А. В. Теоретичні й методичні засади застосування парагматичного моделювання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів: дис. ... д-ра пед. наук. Тернопіль, 2009. 42 с.
71. Семінар для педагогів за темою: «Підготовка педагогів до інноваційної діяльності». URL: <https://vseosvita.ua/librari/>
72. Сергеев С. Ф. Проектування педагогічних середовищ. *Шкільні технології*. 2006. № 3. С. 58–63.
73. Сорочан Т. М. Учитель нової школи. Підготовка тренерів для навчання вчителів Нової української школи. *Газета «Управління освітою»*. 2018. № 3. С. 22–28.
74. Столяренко Л. Д. Педагогічна психологія. Рівне: Фенікс, 2003. 544 с.
75. Терлецька Л. Психологія дитинства: практикум. Київ, 2006. 143 с.
76. Ткач Т. В. Освітній простір особистості: психологічний аспект: монографія. Київ; Запоріжжя, 2008. 272 с.
77. Технологія «Стіни, які говорять». URL: <http://ukrdeti.com/wp-content/uploads/2017/05.pdf>
78. Фруктова Я. С. До питання проектування сучасного освітнього середовища. *Освітнє середовище як методична проблема: зб. наук. пр.* Херсон: Вд.-во ХДУ, 2006. 192 с. С. 72–73.
79. Філоненко О. С. Інновації в початковій освіті: навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2021. 80 с.

80. Химинець В. В., Кірик М. Ю. Інновації в початковій школі. Тернопіль, 2009. 308 с.

81. Цимбалару А. Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи: навч.-метод.посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

82. Цюман Т. П. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посібн. Київ, 2018. URL: <https://cut.ly/aZ>.

83. Шевчук М. О. Проект – рух вперед!: навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 163 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»
першого бакалаврського рівня
спеціальності 013 «Початкова освіта»**

Викладання та оцінювання	
<i>Викладання та навчання</i>	<p>Освітній процес здійснюється на засадах компетентнісного, системного, особистісно зорієнтованого, індивідуального, діяльнісного, гуманістичного, акмеологічного підходів із застосуванням інноваційних, інтерактивних, проектних, інформаційно-комунікативних, ігрових, проблемних, особистісно зорієнтованих технологій, технологій співробітництва та елементів дистанційного навчання.</p> <p>Загальний стиль навчання – практико зорієнтований, гуманістично-творчий.</p> <p>Форми організації навчання: лекції, практичні, лабораторні, самостійна робота, екскурсії, тренінги, консультації, практика.</p>

**Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»
першого бакалаврського рівня
спеціальності 013 «Початкова освіта»**

Е	Програмні компетентності	
1	<i>Інтегральна компетентність</i>	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії.
2	<i>Загальні компетентності (ЗК)</i>	<p>ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК-3. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.</p> <p>ЗК-4. Здатність працювати в команді.</p> <p>ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.</p> <p>ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).</p>
3	<i>Спеціальні (фахові) компетентності спеціальності (СК)</i>	<p>СК-1. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово.</p> <p>СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності.</p> <p>СК-3. Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.</p> <p>СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами,</p>

	<p>налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організувати їхню пізнавальну діяльність.</p> <p><u>СК-5. Здатність до проєктування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти.</u></p> <p>СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.</p> <p>СК-7. Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.</p> <p>СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.</p> <p>СК-9. Здатність до різних видів оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу.</p> <p>СК-10. Здатність до професійно-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами.</p> <p>СК-11. Здатність до здійснення профілактичних заходів щодо збереження життя та здоров'я учнів початкової школи, до надання їм домедичної допомоги, до протидії та попередження булінгу, різних проявів насильства.</p> <p>СК-12. Здатність доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід та аргументувати їх на засадах партнерської взаємодії в умовах початкової школи.</p> <p>СК-13. Здатність організувати та керувати розвитком: власним і молодших школярів.</p> <p>СК-14. Здатність адаптуватися до змін під час професійної діяльності, бути спроможним до професійної мобільності та самовдосконалення.</p>
--	---

**Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»
першого бакалаврського рівня
спеціальності 013 «Початкова освіта»**

F	Програмні результати навчання
	ПР-01. Організувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.
	ПР-02. Управляти складною професійною діяльністю та проєктами в умовах початкової школи, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.
	ПР-03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.
	ПР-04. Спілкуватися із професійних питань засобами державної та іноземної мов в усній та письмовій формах, застосовувати в освітньому процесі прийоми збагачення усного й писемного мовлення молодших школярів.
	ПР-05. Організувати освітній процес із використанням цифрових технологій та технологій дистанційного навчання молодших школярів, розвивати в учнів навички безпечного використання цифрових технологій та сервісів.
	ПР-06. Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.
	ПР-07. Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.

<p>ПР-08. Організувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу початкової школи, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.</p>
<p>ПР-09. Планувати та організувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи.</p>
<p>ПР-10. Використовувати в освітній практиці різні прийоми формувального, поточного і підсумкового оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти, прийоми диференційованого оцінювання дітей з особливими освітніми потребами.</p>
<p>ПР-11. Збирати, інтерпретувати та застосовувати дані у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності.</p>
<p>ПР-12. Застосовувати методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки та інтегрувати зміст різних освітніх галузей в стандартних і нестандартних ситуаціях професійної діяльності в початковій школі, оцінювати результативність їх застосування.</p>
<p>ПР-13. <u>Організувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно, проєктувати навчальні осередки у класі спільно з молодшими школярами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.</u></p>
<p>ПР-14. <u>Забезпечувати індивідуальний і диференційований розвиток здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.</u></p>
<p>ПР-15. Здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та фізичного й психічного здоров'я здобувачів початкової освіти, надавати їм домедичну допомогу (за потреби), планувати та реалізовувати заходи щодо попередження і протидії булінгу та різних проявів насильства чи будь-якої з форм дискримінації серед учнів початкової школи й інших учасників освітнього процесу.</p>

ПР-16. Використовувати основні техніки спілкування з дорослими людьми, різні форми та засоби комунікації з батьками, колегами, іншими фахівцями з метою підтримки здобувачів у освітньому процесі початкової школи, керувати педагогічним і професійним розвитком осіб та груп.

ПР-17. Виявляти професійну мобільність та здатність до адаптації й самовдосконалення в професійній діяльності.

**Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»
першого бакалаврського рівня
спеціальності 013 «Початкова освіта»**

2.1. Перелік компонент ОП

Шифри ОК	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові роботи (проекти), практики)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
ОБОВ'ЯЗКОВІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ			
Цикл загальної підготовки			
ОК1	Українська мова (за професійним спрямуванням)	3	залік
ОК2	Інформаційні технології навчання	3	залік
ОК3	Українознавчі студії	6	залік
ОК4	Іноземна мова	8	залік, екзамен
Цикл професійної підготовки			
ОК5	Психологія	4,5	залік, екзамен
ОК6	Вступ до спеціальності	4	залік
ОК7	Теорія і методика навчання технологічної освітньої галузі в початковій школі	4	екзамен
ОК8	Теорія початкової освіти	4	екзамен
ОК9	Основи медичних знань і охорони здоров'я учнів молодшого шкільного віку	3	залік
ОК10	Освітні тренди	5	екзамен
ОК11	Теорія виховання в початковій школі	4	екзамен
ОК12	Теорія і методика організації театральної діяльності в початковій школі	4	залік
ОК13	Теорія і методика навчання мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі	17	залік, екзамен
ОК14	Основи природознавства з методикою навчання природничої освітньої галузі в початковій школі	5	екзамен
ОК15	Теорія і методика навчання мистецької освітньої галузі в початковій школі	6	екзамен
ОК16	Теорія і методика навчання громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі	5	екзамен
ОК17	Теорія і методика навчання соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі в початковій школі	4	екзамен
ОК18	Методика організації виховного процесу в початковій школі	4	екзамен
ОК19	Теорія і методика навчання фізкультурної освітньої галузі в початковій школі	7	залік, екзамен
ОК20	Основи математики з методикою навчання математичної освітньої галузі в початковій школі	8	залік, екзамен
ОК21	Основи інклюзивної педагогіки в початковій школі	4	екзамен
ОК22	Теорія і методика навчання інформатичної освітньої галузі в початковій школі	3	екзамен

OK23	Основи педагогічних досліджень	3	залік
OK24	Методика навчання інтегрованого курсу "ЯДС" в початковій школі	4	екзамен
OK25	Діяльнісний підхід у початковій школі: наскрізний вимір	4	залік
OK26	Курсова робота з теорії та методик початкового навчання	3	диф.залік
OK27	Демократичні основи організації освітнього процесу в початковій школі	4	екзамен
OK28	Актуальні проблеми організації НУШ	3	залік
OK29	Основи медіаосвіти в початковій школі	3	залік
Загальний обсяг обов'язкових компонентів:		144 кредити ЄКТС	
ВИБІРКОВІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ			
ВК	Здобувач обирає дисципліни на відповідну кількість кредитів	60	залік
Загальний обсяг вибіркового компонентів:		60 кредитів ЄКТС	
ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА			
OK30	Пропедевтична педагогічна практика	9	залік
OK31	Виховна практика	15	залік
OK32	Виробнича (педагогічна) практика	12	диф.залік
Загальний обсяг:		36 кредитів ЄКТС	
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ		240 кредитів ЄКТС	

АНКЕТА

Шановний здобувач освіти!

*З метою визначення рівня підготовки студентів
до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра
в початковій школі*

просимо Вас дати відповіді на запропоновані нижче питання

1. Як Ви розумієте сутність поняття «проєктна діяльність»? _____

2. Яку структуру має проєктна діяльність? _____

3. Чим, на Вашу думку, характеризується проєктна діяльність? _____

4. Які функції проєктної діяльності Ви можете назвати? _____

5. Чи вважаєте Ви, що вчитель початкових класів обов'язково має володіти знаннями про особливості проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі?

6. Які завдання Вам найбільш цікаві: репродуктивного характеру, творчі чи проєкти? _____

7. Чи вважаєте Ви, що проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра виступає нагальною потребою нашого сьогодення?

8. На Вашу думку, проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра впливає на загальний розвиток чи результати успішності молодших учнів? Чому? _____

Дякуємо за співпрацю!

Орієнтовна програма спеціального курсу
**«Проектування освітнього середовища розвитку для молодших
школярів: теорія та практика проектування освітнього середовища
розвитку в початковій школі, його особливості»**

Програма вивчення спецкурсу складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувача освіти бакалаврського рівня напряму підготовки 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 013 «Початкова освіта».

Предметом вивчення спецкурсу є теоретичні та практичні аспекти проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі.

Метою викладання спецкурсу «Проектування освітнього середовища розвитку молодших школярів: теорія та практика проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі, його особливості» є розвиток особистості студента, майбутнього вчителя початкових класів, через залучення здобувачів освіти до засвоєння теоретичних основ проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра та особливостей його здійснення.

Основними завданнями спецкурсу є: поглиблення уявлення студентів про роль і місце проектної діяльності в освітньому процесі; розширення науково-теоретичних знань про педагогічне проектування взагалі та проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі ; формування в майбутніх учителів проектної культури, необхідної для ефективного виконання проектів різних типів у навчальній майбутній професійній діяльності; розвиток здатності виділяти проблемне поле відповідно віковим та індивідуальним особливостям молодших учнів; здійснювати прогнозування результату проектування; займатися пошуково-дослідною роботою; розкривати творчий потенціал студентів, майбутніх

фахівців початкової школи, під час виконання різних проєктів і проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

Теоретична частина спецкурсу передбачає засвоєння науково-теоретичних основ проєктної роботи; особливостей проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі; значення освітнього потенціалу проєктування у формуванні творчої активної особистості майбутнього фахівця початкової школи; засвоєння сутності, принципів, позитивних аспектів проєктування, його специфіки та особливостей; виконання педагогічних умов проєктування в початкових класах; засвоєння функцій і завдань учителя початкових класів щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів ; значення умінь і навичок проєктування освітнього середовища розвитку для виконання професійної діяльності вчителя початкової школи у процесі розбудови Нової української школи.

Практична частина спецкурсу передбачає формування умінь: створювати проблемне поле проєктів; проєктувати освітнє середовище розвитку для молодших школярів; залучати учнів молодшого шкільного віку до пошуково-дослідної діяльності; визначати ресурсну базу проєктування освітнього середовища розвитку, планувати проєктну діяльність,

Очікуваними результатами навчання студента є здатність: визначати та аналізувати проблемне поле проєктування, знаходити шляхи розв'язання проблем, здійснювати дослідницьку діяльність, стимулювати творчий пошук, встановлювати продуктивну взаємодію під час проєктування, використовуючи вербальні та невербальні засоби спілкування, визначати ресурсну базу проєктування, здійснювати прогностичну діяльність, знаходити потрібну інформацію, презентувати й оцінювати результати проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.

ЗМІСТ СПЕЦКУРСУ

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.

- 1.1. Історичні аспекти розвитку проектних технологій. Виникнення методу проектів, розвиток проектного методу як філософії виховання особистості. Європейський розвиток проектного руху. Роль і місце проектної діяльності в умовах розбудови Нової української школи.
- 1.2. Теоретичні основи проектної діяльності. Сутність і особливості методу проектів в освітньому процесі початкової школи.. Навчальні проекти, їх особливості. Типологія проектів. Способи збору та фіксації інформації. Ресурсне забезпечення проекту.
- 1.3. Педагогічні умови організації проектної діяльності в початковій школі. Принципи проектування.

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

- 2.1. Розвиток здатності студента, майбутнього вчителя початкових класів, виділяти проблемне поле відповідно віковим та індивідуальним особливостям молодших учнів. Учень—активний суб'єкт творення особистого освітнього простору. Залучення дітей до спільної з дорослими пошуково-розробницької діяльності як проектувальники та

реалізатори своїх задумів. Планування та прогнозування результату проєктування.

- 2.2. Сутність і структура освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі.
- 2.3. Поглиблення науково-теоретичних знань про педагогічне проєктування взагалі та проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі.
- 2.4. Особливості проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра в початковій школі. Інклюзивне середовище. Навчальні осередки в класі.

РОЗДІЛ 3.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОЄКТУВАННЯ

- 3.1. Формування в майбутніх учителів початкових класів проєктної культури, необхідної для ефективного виконання проєктів різних типів у майбутній навчальній професійній діяльності, встановлення продуктивної взаємодії під час проєктування, використовуючи вербальні та невербальні засоби спілкування,
- 3.2. Формування ключових компетентностей у проєктуванні: комунікативної, прогностичної та менеджерської компетентності студентів під час проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.
- 3.3. Самооцінка, рефлексія у проєктній діяльності. Розвиток презентаційних умінь і навиків публічного виступу майбутніх фахівців початкової школи.

РОЗДІЛ 4.

ПРАКТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

- 3.1. Роль освітнього потенціалу проєктування у формуванні творчої активної особистості майбутнього фахівця початкової школи: засвоєння сутності, принципів, позитивних аспектів проєктування, його специфіки та особливостей;
- 3.2. Виконання вчителем педагогічних умов проєктування в початкових класах. Функції та завдання вчителя початкових класів щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодших школярів.
- 3.3. Значення умінь і навичок проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра для виконання професійної діяльності вчителя початкової школи у процесі розбудови Нової української школи.

Орієнтовна програма наукової конференції молодих науковців
**«Проектування освітнього середовища розвитку в початковій школі:
сутність, особливості, перспективи»**

Напрямки роботи конференції:

1. Проблеми та перспективи використання проєктної діяльності в початковій школі в умовах реалізації концепції Нової української школи.
2. Педагогічне середовище: потенціал і проектування. Перспективи методу проектування.
3. Сутність і структура освітнього середовища розвитку молодшого школяра.
4. Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку молодших учнів.
5. Особливості проектування освітнього середовища розвитку для молодших школярів початкової школи. Інклюзивне середовище.
6. Значення проектування освітнього середовища розвитку у формуванні ключових компетентностей студента, майбутнього фахівця початкової школи.
7. Підготовка майбутніх учителів початкових класів у педагогічних вузах до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра— нагальна методична проблема педагогічної інноватики.

Добір та організація навчальних матеріалів для освітнього середовища розвитку в початковій школі

1. На початку навчального року слід пропонувати менший вибір навчальних матеріалів, щоб діти не були занадто розгублені чи занадто збуджені.
2. Вибір предметів і матеріалів:
 - Навчальні матеріали повинні задовольняти потреби дітей різного рівня розвитку;
 - Щоб задовольнити індивідуальні потреби дітей, матеріали повинні бути різноманітними;
3. Представлення нових навчальних матеріалів :
 - Продемонструйте кожен предмет класі і скажіть його назву;
 - Запропонуйте дітям висунути пропозиції щодо можливих шляхів використання цього предмету чи матеріалу;
 - Спільно з усім класом розробіть правила поведінки з навчальними матеріалами;
 - Надавайте дітям достатньо часу для різнобічного вивчення нових речей або матеріалів;
 - Завжди надавайте молодшим школярам час і можливість розповісти класу про те, як вони використовували нові речі та матеріали.

Під час початкового знайомства з новими предметами та матеріалами особливу увагу приділяйте правильному поведінку з ними, упорядкуванню тощо. Слід пам'ятати головні критерії відбору навчальних матеріалів:

1. Інтереси дітей.
2. Рівень розвитку дітей.
3. Уміння дітей.
4. Завдання модельної навчальної програми.
5. Тематичний і діяльнісний підходи.

Робота над створенням освітнього середовища – це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей і ресурсів, генерування нових ідей і правил.

**Основні об'єкти для організації навчальної взаємодії молодших учнів
у початковій школі**

Взаємодія молодших учнів має бути організована з такими об'єктами шкільного освітнього середовища:

Планшет

Комп'ютер (ноутбук)

Інтерактивна дошка

Смартфон

Додаткова література зі шкільної бібліотеки або класної бібліотечки, зокрема словники і довідники

Газети і журнали

Кольорові ручки, пера і туш (чорнила)

Кольорові олівці (фломастери)

Пензлі та фарби (гуаш, акварель)

Кольорова крейда

Копіювальний папір

Конверт, листівка

Годинники (механічні, електронні, сонячні, пісочні)

Секундомір,

Термометри (кімнатні, водні, медичні, зовнішні, безконтактні)

Барометр

Тонометр

Психрометр (для вимірювання температури і вологості повітря)

Транспортир (прилад для встановлення виду кутів)

Циркуль

Компас

Флюгер

Метроном

Ваги (кантар, з чашкою, на підлозі)

Метр (сантиметрова стрічка, лінійка, складний, мірний шнур, снігомірна лінійка)

Мірні чашки (пластикові ємкості, ложки тощо.

Календарі (настінні, відривні, кишенькові, настільні)

Лупа

Мікроскоп

Бінокль

Магніт

Рахівниця (чисклада)

Палички (або інший матеріал для рахування)

Кольоровий папір, кольоровий картон

Стрічки

Клаптики тканин, клаптики клейонки

Поролон, фольга

Наждачний папір

Дроти, мотузки, нитки

Приладдя для роботи з нитками (гачки, спиці тощо)

Гудзики, бісер

Пластилін, глина, пісок

Листя (пелюстки квітів, хвоя)

Насіння (крупя)

Жолуді, шишки, горіхова шкаралупа)

Тирса (стружки)

Камінці, мушлі, яєчна шкаралупа

Сухе гілля (корчі)

Солома, пір'я (тополинний пух)

Макети (наприклад, глобус)

Карта

Гербарій

Колекція копалин, ґрунтів тощо.

Муляжі (наприклад, гумові або воскові копії рослин, тварин)

Трафарет

Світлини (краєвидів, пам'ятників, видатних діячів культури, спортсменів та ін..)

Репродукції, ілюстрації, малюнки (зокрема, у наборах – птахи, овочі, квіти та ін.)

Схеми, таблиці, сигнальні картки

Пам'ятки

Каса букв (набором), каса цифр (набором), каса геометричних фігур (набором)

Набір геометричних тіл

Доміно, лото, пазли (та ін.. для дидактичних ігор із різних навчальних предметів)

Головоломки (кресворди, ребуси, анаграми, щаради для логічних вправ з різних навчальних предметів)

М'ячі (зокрема, інтегральні), обручі, скакалки, канат

Мішечки з піском

Килимки (масажні)

Музичні інструменти, ноти

Шкільна атрибутика (емблема, прапор та ін.)

Ляльки лялькового театру, силуети для театру тіней, маски, костюми (для інсценізацій, виступів)

Рослини (у приміщенні школи і на подвір'ї)

Тварини (зоокуточок, акваріум, мурашник на шкільному подвір'ї тощо)

Пінцет, піпетка, бинт і вата, йод, зеленка

Зубна щітка (нитка)

Щітка для одягу (взуття)

Носові хустки (серветки)

Окуляри-тренажери для читання (для профілактики порушень зору)

Тренажери з профілактики порушень зору, посади (розліновані стелі, парти)

Мішечки з йодованою сіллю (для профілактики порушень постави і нестачі йоду в організмі дитини)

Серветки і скатертини

Посуд (ложка, виделка, столовий ніж)

Ножиці

та інше.

ФОРМА ОЦІНКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Що розміщено на стінах у вашому класі й чому?

Чи є це на стінах вашого класу?	Чому так або чому ні?
1. Слова іншими мовами	
2. Імена та прізвища дітей, які всі можуть легко бачити <ul style="list-style-type: none"> • у вигляді списку • на індивідуальних дитячих роботах 	
3. Зображення дітей <ul style="list-style-type: none"> • Окремі фотографії дітей; • Фонографії дітей, залучених до групових видів діяльності; • Автопортрети дітей 	
4. Зображення сімей дітей <ul style="list-style-type: none"> • Фотографії кожної сім'ї; • Відповідні малюнки дітей із підписами; • Якісь особливі речі, надані сім'ями для демонстрації 	
5. Зображення дітей і дорослих <ul style="list-style-type: none"> • Тієї самої культури, що і діти в класі (української, ромської тощо); • Різних культур 	
6. Дитячі слова <ul style="list-style-type: none"> • Написані дітьми самостійно ; • Написані дітьми під керівництвом учителя (або асистента вчителя); • Написані іншою дорослою людиною 	
7. Наочні матеріали (плакати) <ul style="list-style-type: none"> • Зображення геометричних фігур, абетка, назви акольорів, чисел тощо; • Календар; • Список днів народження дітей; • Перелік правил поведінки у класі; • Вірші; • Інформація про правила безпеки та охорону здоров'я; • Інше (напишіть що) 	
8. Художні твори дорослих, відібрані за естетичними критеріями відповідно до навчального плану:	

<ul style="list-style-type: none"> • Фотографії; • Репродукції картин або малюнків; • Обкладинки книжок із малюнками; • Текстильні, плетені різьблені вироби товщо 	
9. Художні твори вчителя <ul style="list-style-type: none"> • Дитячі твори демонструються на їхньому тлі 	
10. Роботи дітей, зроблені під керівництвом учителя (більш або менш схожі між собою) <ul style="list-style-type: none"> • Різні речі, вирізані з паперу, склеєні, виготовлені за зразком тощо; • Розмальовані попередньо вирізані геометричні фігури та малюнки; • Святкові оздоблення 	
11. Художні твори дітей (несхожі між собою) <ul style="list-style-type: none"> • Зображення довколишніх предметів, людей тощо); • Зображення навколишнього світу; • Художні твори, зроблені під час занять за вільним вибором; • Художні твори, зроблені під час групових занять 	
12. Інформація про батьків <ul style="list-style-type: none"> • Повідомлення про майбутні заходи та події; • Інформація вчителя про начальну програму та навчальний план; • Звернення дітей один до одного, до батьків, до вчителя 	
13. Навчальні матеріали <ul style="list-style-type: none"> • Назви різних частин класу (якщо клас розділений на осередки діяльності) • Назви тем, які розглядають (наприклад, «Ми навчаємося, граючись», «Ми вивчаємо рослини» тощо); • Перелік умінь і концептуальних понять, які засвоюються через гру; перелік умінь і концептуальних понять на які звертають особливу увагу впродовж поточного місяця; 	
14. Чого не вистачає у списку? <ul style="list-style-type: none"> • Власні пропозиції 	

Пропонуємо заповнити форму оцінки освітнього середовища «Що розміщено на стінах у вашому класі й чому?», яка допоможе перевірити, наскільки ефективно й змістовно ви використовуєте стіни класної кімнати.

НАВЧАЛЬНІ ОСЕРЕДКИ ДЛЯ 1-го КЛАСУ
осередок читання і письма, осередок природознавства,
мистецький (осередок малювання)

Назва навчального простору	Необхідні матеріали
Осередок читання і письма	<ul style="list-style-type: none"> • Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Схованки», можна зробити книжки у формі будинків, печер або інших «схованок», які діти використовують для написання власних історій) • Книжки, диски • Лінійки та указки для вказування на слова у книжках і таблицях • Великі подушки (щоб розглядати книжки індивідуально) • Готові та саморобні ігри для читання • Додаткове письмове приладдя для письма (крейда, фарби, пензлі, ручки) • Стиплери • Словники, картки зі словами
Осередок природознавства	<ul style="list-style-type: none"> • Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Африканські савани», можна додати картинки із зображенням тварин, які мешкають у саванах) • Кімнатні тварини – морська свинка, акваріум із рибками. Діти можуть спостерігати за ним и, занотовувати їхній зріст тощо • Мікроскоп
Мистецький осередок (осередок малювання)	<ul style="list-style-type: none"> • матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Світові океани», можна зібрати журнали з ілюстраціями океанів, пісок, мушлі, сіль та інші морські предмети (з них діти залюбки створюватимуть різноманітні мистецькі роботи) • губки, пензлі та пляшечки – брызгалки для малювання • репродукції відомих картин